

**ЭКСПОРТЫГ ДЭМЖИХ ГАДААД ХУДАЛДААНЫ БОДЛОГО, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН:
БУСАД ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА**

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Ш.Батцэнгэл,
Д.Халиун, И.Жаргалзаяабямба*

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Нэг.МОНГОЛ УЛСЫН ГАДААД ХУДАЛДААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, БОДЛОГЫН БАРИМТ
БИЧГҮҮДИЙН ТАЛААР

- 1.1.Монгол Улсын бодлогын баримт бичгүүдэд гадаад худалдааны чиглэлээр тусгасан зорилт, арга хэмжээнүүд
- 1.2.Засгийн газрын хөтөлбөрүүд
- 1.3.Монгол Улс ба Дэлхийн худалдааны байгууллага
- 1.4.Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа

Хоёр.ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭКСПОРТОД ЧИГЛЭСЭН ГАДААД ХУДАЛДААНЫ
БОДЛОГО, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

2.1.АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

- 2.1.1.Эрх зүйн зохицуулалт, хуулийн бүтэц, агуулга
- 2.1.2.Хуулийн онцлох зохицуулалтууд ба түүнийг хэрэгжүүлэх институционал тогтолцоо
- 2.1.3.Экспортыг дэмжих бүтэц зохион байгуулалт, экспортод чиглэсэн бодлого

2.2.БҮГД НАЙРАМДАХ ПОЛЬШ УЛС

- 2.2.1.Эрх зүйн зохицуулалт
- 2.2.3.Экспортыг дэмжихэд чиглэсэн бодлого, бүтэц зохион байгуулалт

2.3.БҮГД НАЙРАМДАХ СОЦИАЛИСТ ВЬЕТНАМ УЛС

- 2.3.1.Эрх зүйн зохицуулалт
- 2.3.2.Экспортыг дэмжихэд чиглэсэн бодлого, бүтэц зохион байгуулалт

ХАВСРАЛТ.МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДЭН ОРСОН ОЛОН УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ КОНВЕНЦ
БОЛОН ХЭЛЭЛЦЭЭРҮҮД

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

УН.МН
СУДАЛГААНЫ САН

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

- Хүснэгт 1. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт гадаад худалдааны асуудлыг тусгасан байдал
- Хүснэгт 2. Гадаад худалдааны асуудлыг төсөл хөтөлбөрүүдэд тусгасан байдал, тэдгээрийн хэрэгжилт
- Хүснэгт 3. Гадаадын зарим улсын худалдаатай холбоотой тойм мэдээ
- Хүснэгт 4. Холбооны Худалдааны хороо, экспортын худалдаанд чиглэгдсэн дэмжлэг, шударга бус өрсөлдөөний арга хэлбэрээс сэргийлэх тухай
- Хүснэгт 5. Экспортыг дэмжих
- Хүснэгт 6. Экспортыг эрчимжүүлэх
- Хүснэгт 7. Зарим ЕХ-ны гишүүн орны экспортод чиглэсэн бодлого, институц
- Хүснэгт 8. БНСВУ-ын Гадаад худалдааны удирдлагын тухай хуулийн бүтэц, агуулга

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНДХХ	Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээр
АНУ	Америкийн Нэгдсэн Улс
АНУХТГ	АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газар
БНПУ	Бүгд Найрамдах Польш Улс
БНСВУ	Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс
БНХАУ	Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс
ГШХО	Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт
ДАБЯ	АНУ-ын Дотоодын аюулгүй байдлын яам
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ДТГ	Дипломат төлөөлөгчийн газар
ДХБ	Дэлхийн худалдааны байгууллага
ЕХ	Европын холбоо
ЕЧХХ	Европын эдийн засгийн бүсийн Европын чөлөөт худалдааны холбоо
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ОУХА	АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг
ОУХК	АНУ-ын Олон улсын худалдааны комисс
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
ПХОХА	Польшийн хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг
ТҮЦ	Түргэн үйлчилгээний цэг
ТХЕХ	Тариф, худалдааны ерөнхий хэлэлцээр
ХАЁТ	Хөгжлийн албан ёсны тусламж
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ХЕС	АНУ-ын Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем
ШТС	Шатахуун түгээх станц
ШХАБ	Шанхайн хамтын ажиллагааны байгууллага
ЭЗОБ	Эдийн засгийн онцгой бүс
ЭЗХАХБ	Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага

УИН.МН
СУДАЛГААНЫ САН

УДИРТГАЛ

Судалгааны захиалгын дагуу “Экспортыг дэмжих гадаад худалдааны бодлого, эрх зүйн орчин: Бусад орнуудын туршлага” сэдэвт судалгааны ажлыг Парламентын судалгааны хүрээлэнд гүйцэтгэлээ. Судалгаанд захиалагчийн хүсэлтийн дагуу Америкийн Нэгдсэн Улс, Бүгд Найрамдах Польш Улс, Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс зэрэг гадаад худалдааны сайн туршлагатай орнууд болон Монгол Улсыг хамруулж, экспортыг дэмжих бодлого, эрх зүйн орчин, институцийн тогтолцоо зэргийг судлав.

Түлхүүр үг: *Экспорт, экспортын дэмжлэг, гадаад худалдаа*

Keywords: *Export, export promotion, foreign trade*

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Өнөөдөр Монгол Улсад гадаад худалдааны асуудлыг зохицуулах тусгайлсан хууль байхгүй. Харин гадаад худалдаанд хамааралтай зарим асуудлыг холбогдох зарим хуулиар зохицуулж байна. Мөн Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, гадаад орнуудтай байгуулсан худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээрүүд, Монгол Улсын бодлогын баримт бичгүүд гадаад худалдааны хууль эрх зүйн орчинг бүрдүүлдэг.

Эрх зүйн зохицуулалтын гол зорилго, агуулга нь экспортын бүтээгдэхүүнийг төрөлжүүлэх, уул уурхайн бус, нэмүү өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүний экспортыг өсгөх, гадаад худалдааг хялбаршуулах, цахим худалдааг хөгжүүлэх, боловсруулалт хийсэн хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх, тээвэр логикийн дэд бүтцийн хөгжлийг хангах зэрэгт чиглэгдэж байна.

Монгол Улс 1997 онд Дэлхийн худалдааны байгууллагад (ДХБ)-д гишүүнээр элссэнээр тус байгууллагын гишүүн орнуудтай нэн тааламжтай нөхцөлөөр буюу тарифын хөнгөлөлттэй нөхцөлтэйгөөр худалдаа хийх боломж бүрдсэн. ДХБ-ын гишүүн орнуудын энэхүү хөнгөлөлт таатай нөхцөлийн үр дүнд улс орнууд экспортоо нэмэгдүүлэх, олон төрлийн бараанаас сонголт хийх, үндэсний бараа бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх зэрэг эерэг таатай олон боломжийг олж авдаг.

2020 оны байдлаар Монгол Улсын экспортын бүтцэд уул уурхайн бүтээгдэхүүний экспорт давамгайлсан буюу нийт экспортын 80 орчим хувийг эзэлсэн хэвээр байна. Түүнчлэн 2018 онд Монголбанкны гаргасан “Монгол Улсын гадаад худалдааны бодлогод анхаарах асуудлууд” тайланд Монгол Улсад хэрэгжүүлж буй гадаад худалдааны бодлого төдийлөн оновчтой биш, төсөл, хөтөлбөрийн боловсруулалт хангалтгүй, хэрэгжүүлэх арга механизм, хэрэгжилтийг хариуцах газар, эзэн тодорхойгүй, шат шатны төр, захиргааны байгууллагуудын уялдаа холбоо сул, экспортын бараа, үйлчилгээний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхтэй холбоотой үйл ажиллагаа хэт ерөнхий байгаа нь энэхүү нөхцөл байдлыг бий болгоход нөлөөлсөн хэмээн дүгнэжээ.

Иймд Монгол Улсад жишиг болохуйц сайн туршлагатай, эдийн засгийн цогц байдлын индекс (Economic complexity index: тухайн улсын үйлдвэрлэлийн бүтээмжийн чадварыг харуулдаг) өндөртэй, гадаад худалдааны хэмжээгээрээ дэлхийд дээгүүрт ордог, экспортыг амжилттай хөгжүүлсэн Америкийн Нэгдсэн Улс, Бүгд Найрамдах Польш Улс, Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам зэрэг орнуудын зарим онцлох туршлагуудыг харьцуулан судалсан болно.

Нийтлэг байдлаар авч үзвэл, судалгаанд авагдсан орнуудад бүгдэд нь худалдаа, ялангуяа гадаад худалдаа хариуцсан бие даасан яам, агентлагууд ажиллаж байгаа бөгөөд институцийн тогтолцоогоор дамжуулан экспортыг санхүүжүүлэх гэх мэт гадаад худалдааг дэмжих олон төрлийн арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна.

Хууль эрх зүйн орчны хувьд судалгаанд авагдсан орнууд худалдаатай холбоотой асуудлыг дараах байдлаар зохицуулж байна.

- **АНУ-д:** Үндсэн хуулиар Конгресс худалдааны асуудлаар хууль тогтоох, тариф ногдуулах, гадаад худалдааны бодлого тодорхойлох онцгой бүрэн эрхтэй байна. Муж улс доторх худалдааг муж улсууд өөрсдөө зохицуулдаг. Экспортыг дэмжихэд чиглэсэн багц хуулиудтай.
- **БНПУ-д:** худалдааны асуудлыг зохицуулсан бие даасан хуульгүй. Тус улсад зөвшөөрөгдсөн бизнесийн хэлбэрийг 2000 онд баталсан Худалдааны компаниудын тухай хууль¹-иар зохицуулж байна. Тус хуулиар худалдааны компани, түүний хэлбэр, эрх зүйн байдал, худалдааны компани байгуулах, нэгтгэх, нийлүүлэх, хуваах өөрчлөх байгуулах, мөн хууль зөрчигчид хариуцлага ногдуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан байна.
- **БНСВУ-д:** гадаад худалдаатай холбоотой Гадаад худалдааны удирдлагын тухай хууль²-иар зохицуулж байна.

Америкийн Нэгдсэн Улсын хувьд, Гол онцлог нь гадаад худалдаа хариуцсан олон төрлийн байгууллагууд байх ба өөр хоорондоо ажил үүргийн давхардал хийдэлгүй, үр дүнтэй арга хэлбэрээр хамтран ажилладаг.

Институцийн тогтолцооны хувьд: Үндсэн хуулиар худалдааны асуудлаар хууль тогтоох, тариф ногдуулах, гадаад худалдааны бодлого тодорхойлох эрх мэдлийг Конгресст олгосон.

АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газар болон бусад олон агентлагууд худалдаа болон олон улсын эдийн засгийн чиг үүргийг хуулиар олгогдсон эрх мэдэл болон захиргааны эрх мэдлийн хүрээндээ гүйцэтгэдэг. АНУ-ын төрийн агентлагуудын хооронд худалдааны бодлогыг уялдуулж, төрийн болон төрийн бус хамаарал бүхий этгээдүүдийн санал, хүсэлтийг нэгтгэх системийг Худалдааны Төлөөлөгчийн газар удирддаг бөгөөд энэ нь олон талын ашиг сонирхлыг тэнцвэржүүлж худалдааны асуудлаарх АНУ-ын төрийн нэгдсэн "дуу хоолой"-г тодорхойлох зорилготой.

АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газрын дарга нь Засгийн газрын гишүүн бөгөөд Ерөнхийлөгчийн худалдааны бодлогын асуудал эрхэлсэн зөвлөх, АНУ-ын худалдааны хэлэлцээрийн ахлах төлөөлөгч, агентлагуудын худалдааны бодлогыг уялдуулан зохицуулах үйл ажиллагааны тэргүүн юм. Тэрбээр жил бүр Ерөнхийлөгчийн худалдааны бодлогын хөтөлбөр болон гадаад худалдаанд тулгарч буй саад бэрхшээлүүдийг Конгресст тайлагнадаг.

Түүнчлэн АНУ-ын гадаад худалдааны зохицуулалтад Худалдааны яам, Гадаад худалдааны үйлчилгээний байгууллага, АНУ-ын үндэсний аюулгүй байдлын газар, Сангийн яам, Төрийн департамент, Хөдөө аж ахуйн яам, Олон улсын худалдааны комисс, АНУ-ын Худалдаа хөгжлийн агентлаг, АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг зэрэг төрийн болон төрийн бус олон институц, ассоциациуд оролцдог.

АНУ-ын экспортыг дэмжих бодлого нь гадаад зах зээлд гарах, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ажиллах хүчин, санхүүжилтийн асуудлыг цогц байдлаар шийдвэрлэхэд чиглэгддэг. Тухайлбал, АНУ-ын Экспорт-импортын банк гадаад худалдааны санхүүжилтэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг бол Гадаад худалдааны үйлчилгээний газар (*United States Foreign Commercial*

¹ Law Of 15 September 2000, The Code Of Commercial Companies, Poland
<<https://www.global-regulation.com/translation/poland/2986292/law-of-15-september-2000%252c-the-code-of-commercial-companies.html>>

² Law On Foreign Trade Management < <http://vbpl.vn/TW/Pages/vbpgen-toanvan.aspx?ItemID=11096>> хандсан 2021.08.23

Service) нь экспортлогчдод гадаад худалдаатай холбоотой дараах үйлчилгээнүүдийг үзүүлдэг. Үүнд:

- Бараа, үйлчилгээг гадаад орнуудад экспортлох бизнес эрхлэгчдэд экспортын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чиглэлээр зөвлөгөө мэдээлэл өгөх;
- Түншлэгч улс орнуудын эдийн засгийн нөхцөл байдал, зах зээлийн боломж, оюуны өмчийн тогтолцоо, хууль эрх зүйн орчны талаарх мэдээллээр хангах, экспортын бүтээгдэхүүний хэв загварын шийдэл, зохицол, гадаад орнуудын ялгаатай соёл, техникийн шаардлагуудыг хангахад чиглэсэн зах зээлийн стратегитай холбоотой мэдээ, мэдээлэл, зөвлөгөөгөөр хангах;
- Америкийн экспортлогчдыг гадаад орнуудын Засгийн газар, төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүдтэй харилцахад нь туслах, экспортыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны мэдээллээр хангах, нэг цонхны үйлчилгээ үзүүлэх;
- Холбооны улсын хэмжээнд хэрэгжүүлж буй хөтөлбөрүүдтэй холбоо тогтооход нь туслах, жижиг бизнесийн санхүүжилт, даатгалын хөтөлбөрийн талаар мэдээлэл өгөх, хөтөлбөрт өргөдөл гаргахад нь туслах, мэдээлэл түгээх;
- Гадаад худалдааны байгууллагын салбар байгуулагдаагүй орнуудад мэдээлэл хүргэх, санхүүжилтийн туршлага, мэдээллээ хуваалцах, ажилтнуудыг сургах, шинэ зах зээлийн боломжийг ашиглахад нь дэмжлэг үзүүлэх зэргээр экспортыг дэмжихэд бодитой дэмжлэг тусалцаа үзүүлдэг байна.

Польш Улсын хувьд, 2015 онд Хөгжлийн яам байгуулж (2018 оноос Хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн хөгжлийн яам), 2016 онд Хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн хөгжлийн яамны дэргэд *Польшийн Хөгжлийн санг* байгуулсан байна. Тус сан нь Аж үйлдвэрлэлийн хөгжлийн агентлаг, Үндэсний Аж ахуйн банк, Экспортын зээлийн даатгалын корпораци, Польшийн Хөрөнгө оруулалт-худалдааны агентлаг, Польшийн аж ахуйн нэгжүүдийг хөгжүүлэх агентлагуудын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүргийг гүйцэтгэж байна.

Польшийн хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг нь тус улсад экспортыг нэмэгдүүлэх зорилготой бөгөөд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих, тодорхой төслүүдтэй холбоотой захиргааны болон хууль эрх зүйн хүндрэл, чирэгдлийг даван туулахад дэмжлэг үзүүлдэг байна.

Түүнчлэн хууль эрх зүйн шийдлүүдийг боловсруулж, тохиромжтой байршил, найдвартай түнш, ханган нийлүүлэгчдийг хайж олоход туслахын зэрэгцээ инновацлаг жижиг, дунд үйлдвэрийг өргөжүүлэх зорилготой "Польшийн техникийн гүүрүүд" зэрэг экспортыг дэмжсэн төслүүдийг хэрэгжүүлдэг. Мөн Польшийн эдийн засагт тэргүүлэх ач холбогдолтой машин тоног, төхөөрөмж, уул уурхай, химийн үйлдвэрлэл, хүнсний бүтээгдэхүүний салбаруудтай идэвхтэй хамтран ажиллаж, шинэ зах зээлд үйл ажиллагаа явуулахыг хүсч буй компаниудад дэмжлэг үзүүлдэг байна.

Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улсын хувьд, Төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын яамны харьяа Гадаадын хөрөнгө оруулалтын агентлаг нь экспортыг хөгжүүлэх, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахуйц хөрөнгө оруулалтын бодлого боловсруулах, бодлогын хэрэгжилтийг хангах хүрээнд экспортлогчдыг дэмжих, экспортын хэмжээг нэмэгдүүлэх, олон улсын зах зээлд нэвтрэх боломжийг сайжруулах, зээл санхүүжилт авах таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх, макро эдийн засгийн тогтвортой байдал, импорт, экспортын тэнцвэрийг хадгалахын тулд санхүүжилтийн болон гадаад валютын уян хатан бодлогыг хэрэгжүүлэх, дэд бүтцийг хөгжүүлэх, далайн боомт, гаалийн бүрдүүлэлтийн цэгүүдэд импорт, экспортын тээврийн дэд бүтэц, боомтод хөрөнгө оруулах, шинэчлэх, логистикийн

үйлчилгээг хөгжүүлэх чиглэлээр бодлого боловсруулах, хөрөнгө оруулалт татах зэрэг чиг үүргийг гүйцэтгэн ажилладаг байна.

Вьетнам Улс нь газарзүйн байршил, байгалийн нөөц, ажиллах хүчний давуу байдалдаа түшиглэж жил бүр томоохон хэмжээний хөрөнгө оруулагчдыг татах арга хэмжээ зохион байгуулдаг бөгөөд Зүүн Өмнөд Азид хөрөнгө оруулалтаараа тэргүүлж байгаа улс юм. Энэ нь Вьетнам Улсын экспортыг дэмжихэд томоохон түлхэц үзүүлдэг байна.

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ

Нэг.МОНГОЛ УЛСЫН ГАДААД ХУДАЛДААНЫ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧГҮҮДИЙН ТАЛААР³

Монгол Улсад гадаад худалдааны асуудлыг зохицуулах тусгайлсан хууль одоогоор байхгүй бөгөөд гадаад худалдаанд хамаарал бүхий асуудлуудыг холбогдох хууль тогтоомжийн хүрээнд дараах байдлаар зохицуулж байна. Тухайлбал,

- *Гаалийн тухай хуульд бараа, тээврийн хэрэгслийг гаалийн хилээр нэвтрүүлэхэд баримтлах зарчим, гаалийн хууль тогтоомжийн талаарх мэдээлэл, зөвлөгөө, гаалийн байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрийн талаар гомдол гаргах, гаалийн бүрдүүлэлт хийх, бараа, тээврийн хэрэгслийг гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулах, гаргах, барааг түр хадгалах, бараа мэдүүлэх, гаалийн байгууллагад мэдүүлсэн барааг олгох, барааг дотоодын хэрэглээнд зориулан оруулах горим, барааг хилийн чанадад гаргах горим, гаалийн баталгаат бүсийн горим, гаалийн баталгаат агуулахын горим, гаалийн баталгаат үйлдвэрийн газрын горим, чөлөөт бүсийн горим, оюуны өмчийн эрхэд хамаарах барааг гаалийн хилээр нэвтрүүлэхтэй холбоотой харилцааг;*
- *Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд барааны ангилал, импортын барааны гарал үүсэл, экспортын болон импортын барааны гаалийн үнийг тодорхойлох, гаалийн татвар тогтоох хэлбэр, бараанд гаалийн болон бусад татвар ногдуулах, хураах, төлөх зэрэг гадаад худалдаатай холбоотой харилцааг;*
- *Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай /Шинэчилсэн найруулга/ хуульд Монгол Улсад импортоор оруулсан болон Монгол Улсаас экспортод гаргасан бүх төрлийн бараа, ажил, үйлчилгээнд ногдуулах татварын хувь хэмжээний талаарх асуудлыг;*
- *Онцгой албан татварын тухай (Шинэчилсэн найруулга) хуульд Монгол Улсад импортоор оруулсан зарим төрлийн бараанд ногдуулах онцгой албан татварын хувь хэмжээ, мөн уг татвараас чөлөөлөгдөх экспорт, импортын барааны талаарх асуудлыг;*
- *Чөлөөт бүсийн тухай хуульд чөлөөт бүс байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах, түүний байршил, удирдлагын эрх хэмжээ, хяналтын тогтолцоо, чөлөөт бүсэд мөрдөх татвар, гааль, шалган нэвтрүүлэх, хуулийн этгээдийн болон иргэний бүртгэл, хөдөлмөр эрхлэлтийн тусгай дэглэмийн эрх зүйн харилцааг;*

³ Э.Анужин, Б.Долгормаа, С.Золжаргал, Р.Нургүл, Д.Халиун “Монгол Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад худалдааны нөхцөл байдлын талаарх тойм мэдээлэл” СТ-20/424, УИХТГ, Судалгааны эмхтгэл №32

- *Ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааг зохицуулах тухай хуулиар* зэрлэг амьтан, ургамлын аймгийн ховордсон зүйлийг олон улсын хэмжээнд худалдаалах тухай Конвенцыг хэрэгжүүлэх, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад Конвенцын хавсралтад орсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийг олон улсад худалдаалах зөвшөөрөл олгох, **ховордсон амьтан, ургамал, тэдгээрийн гаралтай эд зүйлийн гадаад худалдааны асуудлыг тус тус зохицуулжээ.**

Түүнчлэн, Иргэний хууль, Компанийн тухай /Шинэчилсэн найруулга/, Шударга өрсөлдөөний тухай (Шинэчилсэн найруулга), Аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай, Газрын тухай зэрэг хуулиуд, мөн банк, харилцаа холбоо, ашигт малтмал, оюуны өмчийн эрхтэй холбоотой бусад хуулиуд болон Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, гадаад орнуудтай байгуулсан худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээрүүд, Монгол Улсын бодлогын баримт бичгүүдээр Монгол улсын гадаад худалдааны бодлого, хууль эрх зүйн орчин тодорхойлогдож байна. (*Дэлгэрэнгүйг Хавсралтаас үзнэ үү.*)

1.1. Монгол Улсын бодлогын баримт бичгүүдэд гадаад худалдааны чиглэлээр тусгасан зорилт, арга хэмжээнүүд

“Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал”, “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”, “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр” зэрэг бодлогын баримт бичгүүдэд гадаад худалдааны асуудлыг дараах байдлаар тусгасан байна.

1. Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал (УИХ-ын 2011 оны 10 дугаар тогтоолоор батлагдсан)⁴ Баримт бичгийн 3-р бүлэг: “эдийн засгийн гадаад харилцааны бодлого” хэсэгт “Үндэсний эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах, эдийн засгийн аюулгүй байдлыг баталгаажуулах, хүн амын амьжиргааны түвшинг дээшлүүлэхэд гадаад харилцааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэх нь эдийн засгийн гадаад харилцааны бодлогын зорилго мөн” гэсэн байдаг.

Энэхүү бодлогын хүрээнд гадаад худалдаанд холбогдох дараах арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлэхээр тусгажээ. Үүнд:

- Эдийн засгийн салбаруудад тэргүүний технологи, менежмент нэвтрүүлж, ажил, үйлчилгээ, бүтээгдэхүүний чанар, стандартыг олон улсын жишиг, түвшинд ойртуулан нийцүүлэх замаар өрсөлдөх чадварыг нь дээшлүүлэх, экспортын хэмжээг өсгөхийг дэмжих;
- Олон улс, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграц болон дэд бүтцийн сүлжээнд нэгдэхийг эрмэлзэх, далайн боомт хүрэх, дамжин өнгөрөх зам, тээврийн таатай нөхцөл бүрдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;
- Монгол орны байгаль, түүх, соёлын өв санд түшиглэн аялал жуулчлал хөгжүүлэх, үйлчилгээг нь олон улсын түвшинд хүргэх, олон улсын сүлжээнд хамрагдах, соёлын бүтээгдэхүүнийг гадаадад борлуулахад дэмжлэг үзүүлэх;
- Гадаад худалдааг эдийн засгийн өсөлт, хүн амын эрэлт хэрэгцээг хангахад чиглүүлж, үр ашгийг нь дээшлүүлэх, гадаад худалдааны тааламжтай нөхцөлүүдийг олох замаар өөрийн бараа, үйлчилгээний зах зээлийг тэлэх нөхцөл бүрдүүлэх;

⁴ <https://www.legalinfo.mn/annex/details/3362?lawid=6340>

- Далайд гарцгүй хөгжиж байгаа улсуудын эрх ашгийг нэгдсэн үндэстний байгууллага болон олон улсын бусад байгууллагын хүрээнд хамгаалах ажилд ахиц гаргах, их далайн нөөцөөс ашиглах боломжийг эрэлхийлэх зэрэг болно.

2. Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал (УИХ-ын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан)⁵ -ын 3-р бүлэгт Монгол Улс эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах хүрээнд эдийн засгийн олон тулгуурт, оновчтой бүтцийг бий болгох, хөрөнгө оруулалтын тэнцвэртэй бодлого явуулах, санхүүгийн салбарын аюулгүй байдлыг баталгаажуулах, эрчим хүч, эрдэс баялгийн болон гадаад худалдаа, интеграцийн асуудлаар оновчтой бодлого баримтлахаар заасан.

Энэхүү баримт бичигт гадаад худалдаа, интеграцийн бодлогын хүрээнд дараах заалтуудыг тусгасан байна.

- Цөөн зах зээл, цөөн нэр төрлийн бүтээгдэхүүний экспорт, импортоос хэт хамааралтай үндэсний эдийн засгийн эмзэг байдлыг бууруулна.
- Гадаад худалдааны алдагдлыг багасгаж, тарифын болон тарифын бус арга хэрэгслийг дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих зорилгоор зохистой хэрэглэнэ. Стратегийн бараа, түүхий эдээр үндэсний үйлдвэрлэлийг найдвартай хангаж, үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийн импортын таатай нөхцөлийг бүрдүүлнэ.
- Нэг орноос худалдан авах бараа бүтээгдэхүүн нийт импортод хэт давамгайлахаас сэргийлэх бодлого баримтална. Түүхий эд бэлтгэл, бөөний болон жижиглэн худалдаанд үнийн зохиомол хэлбэлзэл, монополь, шударга бус өрсөлдөөнийг хянан зохицуулна. Дотоодын үйлдвэрлэл, зах зээлийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно.
- Бүс нутгийн болон олон улсын интеграцид нэгдэх, чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах асуудлыг эдийн засгийн аюулгүй байдал, хөгжлийн шаардлагыг харгалзан, судалгаа, тооцоонд тулгуурлан, шат дараатай, сонголттойгоор хэрэгжүүлнэ.

Түүнээс гадна дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжих хүрээнд монгол орны цэвэр байгаль, оюуны нөөц, газар зүйн давуу талд түшиглэсэн, олон улсын түвшинд өрсөлдөх чадвартай, агаарын тээвэр, мэдээллийн технологи ашиглан экспортлох боломжтой өндөр өртөг бүхий бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, үйлчилгээг түлхүү дэмжин хөгжүүлэхээр тусгажээ.

Мөн гадаад худалдааны дамжин өнгөрөх тээврийн нөхцөлөөс хэт хараат байдлыг бууруулж, далайд гарцгүй орны хувьд тээврийн салбарт хөрш орнуудтай хоёр болон гурван талын урт хугацааны, харилцан ашигтай хэлэлцээр байгуулах; экспортын бүтээгдэхүүнийг дэлхийн зах зээлд гаргах далайн боомтуудтай болох, боомт хүртэл тээвэрлэлтийг оновчтой зохион байгуулах, Монгол Улсын нутгаар дамжин өнгөрөх тээврийн эргэлтийг нэмэгдүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэхээр заасан байна.

3. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр

(УИХ-ын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор батлагдсан)⁶

Хөтөлбөрийн 3-р бүлэгт эдийн засгийн бодлогын талаар зохицуулсан бөгөөд үүнд гадаад худалдаатай холбоотой дараах заалтуудыг оруулжээ.

⁵ <https://www.legalinfo.mn/annex/details/8070?lawid=6163>

⁶ <https://www.legalinfo.mn/annex/details/11219?lawid=15586>

Хүснэгт 1. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт гадаад худалдааны асуудлыг тусгасан байдал.

Чиглэл	Зорилт	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ
Бүлэг 3. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГО		
Санхүү, төсвийн зохицуулалт	3.1.Санхүү, эдийн засгийн хүндрэлийг богино хугацаанд даван туулж, эдийн засгийн тогтвортой, хүртээмжтэй өсөлтийг хангах бодлого хэрэгжүүлнэ.	3.1.10.Гадаад худалдааг дэмжсэн гаалийн үйлчилгээг хялбаршуулж, иргэдийг хууль бус, хуурамч бараанаас сэргийлэх, байгалийн баялгаас татварыг бүрэн хураахад чиглэсэн гаалийн шинэчлэлийг үргэлжлүүлнэ. 3.1.17.Чөлөөт бүсүүдийн дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлыг үе шаттайгаар хийж, экспорт болон дотоодын зах зээлд чиглэсэн худалдаа, үйлчилгээ, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлж, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдыг дэмжиж ажиллана. 3.1.19.Зах зээл болон байгалийн нөөц баялагт ойр, ажиллах хүчний хангалттай нөөцтэй, аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх тааламжтай орчин бүрдсэн бүс нутгийг сонгон хилийн дагуух эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бүс байгуулна. 3.1.20.Бүтээгдэхүүнээ экспортод гаргасан аж ахуйн нэгжийг тусгайлан дэмжих “Экспортын баталгааны сан” байгуулж ажиллуулна.
Уул уурхай, хүнд үйлдвэр	3.2.Ил тод, хариуцлагатай уул уурхай, нэмүү өртөг шингэсэн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, эрдэс баялгийн сан хөмрөгийг арвижуулах замаар тогтвортой, олон тулгуурт эдийн засгийн бүтцийг бий болгож, баялгийн шударга хуваарилалтын зарчмыг хэрэгжүүлнэ. Газрын тос, нүүрс-хими, зэсийн баяжмал, төмөрлөг зэрэг хүнд үйлдвэрүүдийн бүтээн байгуулалтыг эхлүүлж, холбогдох дэд бүтцийн төслүүдийг хэрэгжүүлнэ.	3.2.2.Томоохон ордуудыг ашиглалтад оруулж, экспортын хэмжээг нэмэгдүүлнэ:
Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэр	3.3.Хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, борлуулалтын сүлжээг хөгжүүлж, гол нэрийн хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотоодоос бүрэн хангаж, импортыг орлох болон экспортын баримжаатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.	3.3.1.Атрын IV аяныг хэрэгжүүлж, тариалангийн тогтвортой үйлдвэрлэлийн хөгжлийг хангаж, бүтээгдэхүүнийг экспортлох, боловсруулах хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, таримлын сэлгээ, тэжээл үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх замаар салбарын бүтээмж, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх. 3.3.3.Гол нэрийн хүнсний бүтээгдэхүүний хэрэгцээг дотоодын үйлдвэрлэлээр бүрэн хангаж, махны экспортын хэмжээг нэмэгдүүлнэ. 3.3.6.Малчдыг дэмжих анхдугаар аян зохион байгуулж, мал сүргийг гэмт халдлагаас хамгаалж, хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эд боловсруулах үйлдвэрийг бүсчилсэн байдлаар байгуулан нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэн экспортолж, малчид, иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлнэ.

		3.3.8.Мал эмнэлгийн тогтолцооны шинэчлэлийг төгөлдөржүүлж, халдварт, гоц халдварт өвчинтэй тэмцэх, гоц халдварт өвчингүй, тайван бүсийг баталгаажуулж, мал аж ахуйн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний экспортын боломжийг нээнэ. 3.3.10.Мал, малын гаралтай түүхий эдийг боловсруулах байгальд ээлтэй цогцолбор байгуулж, хөдөө аж ахуйн гаралтай бараа, бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлнэ.
Тээвэр, логистик	3.6.Эдийн засгийн өсөлтийг хангахуйц, тээврийн ухаалаг системд суурилсан үндэсний тээвэр, логикийн сүлжээг байгуулна.	3.6.1.Эдийн засгийн өсөлтийг хангах, экспортыг нэмэгдүүлэх зам тээврийн сүлжээг өргөжүүлнэ: 3.7.13.Барилгын үйлдвэрлэлд хэрэглэгдэх цемент, арматур, хавтгай шил зэрэг үндсэн нэр төрлийн материалыг эх орны эрдэс, түүхий эдээр дотооддоо үйлдвэрлэх замаар импортыг бууруулах бодлогыг хэрэгжүүлнэ. 3.7.14.Чөлөөт бүсүүдийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тодотгол хийж “Замын-Үүд” чөлөөт бүсийг байнгын үйл ажиллагаанд оруулна.
Бүлэг 4. ЗАСАГЛАЛЫН БОДЛОГО		
Тогтвортой, нэгдмэл гадаад бодлого	4.5.Монгол Улс уламжлалт гадаад бодлого, харилцаа, хамтын ажиллагаагаа тогтвортой хэрэгжүүлж, хөгжлийн гадаад таатай орчныг улам бэхжүүлнэ.	4.5.2.Эдийн засгийн гадаад харилцаанд тэргүүлэх ач холбогдол өгч, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурлан экспортыг нэмэгдүүлэх, төрөлжүүлэх, гадаад худалдаанд тулгарч байгаа хүндрэлүүдийг багасгах, хөнгөвчлөх бодлогыг үргэлжлүүлнэ.

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

Эдгээр бодлогын баримт бичгүүдэд үндэсний үйлдвэрлэл болон экспортыг дэмжих, чөлөөт худалдааны бүс байгуулах, экспорт, импортын барааны хэт хамаарлаас сэргийлэх, эдийн засгаа төрөлжүүлэх, тээвэр логикийн асуудал, гадаад зах зээлд өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх асуудлыг нийтлэг тусгасан байна.

1.2.Засгийн газрын хөтөлбөрүүд

Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд гадаад худалдааг зохицуулах, дэмжих хүрээнд Засгийн газраас дараах хөтөлбөрүүдийг баталж гаргасан байна.

Хүснэгт 2.Гадаад худалдааны асуудлыг төсөл хөтөлбөрүүдэд тусгасан байдал, тэдгээрийн хэрэгжилт

Хөтөлбөрийн зорилго	Дэвшүүлсэн зорилт	Хэрэгжих хугацаа	Хэрэгжилт
“Гадаад худалдааг хөнгөвчлөх цахим нэг цонх” хөтөлбөр (Засгийн газрын 2007 оны 131 тогтоол)			
"Гадаад худалдааг хөнгөвчлөх цахим нэг цонх"-ны үйлчилгээг нэвтрүүлэн Засгийн газар, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, гадаад худалдааны үйл ажиллагаанд учирч байгаа саад тотгор,	1. Хөтөлбөрийг нийтэд тайлбарлан таниулах, боловсрол олгох олон талт ажил зохион байгуулах. 2. "Гадаад худалдааг хөнгөвчлөх цахим нэг цонх"-ны үйлчилгээг нэвтрүүлэх, хэрэгжүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх.	I үе шат: "Гадаад худалдааг хөнгөвчлөх цахим нэг цонх"-ны үйлчилгээг байгуулах бэлтгэл ажил (2007 он). II үе шат: Улсын болон хувийн хэвшлийн түншлэл бүхий хуулийн этгээдийн хэлбэр,	Хэрэгжилт хангалтгүй байсан тул “Гурван тулгуурт хөгжлийн бодлого” (Засгийн газрын 2018 оны 42 дугаар тогтоол) хөтөлбөрт дахин тусгасан ⁷ . Хөтөлбөрийн 3.3 дугаар хэсэгт

⁷“Гурван тулгуурт хөгжлийн бодлого” хөтөлбөр, 3-р бүлэг, 3.3.1.6 дугаар зүйл, <https://www.legalinfo.mn/annex/details/8322?lawid=13240>

давхардлыг арилгаж, үргүй зардлыг багасгах замаар бизнесийг хөнгөвчлөх, эдийн засгийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх.	3. Оролцогч талуудын мэдээллийн технологийн дэд бүтцийг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлагыг нягтлан судлах. 4. "Гадаад худалдааг хөнгөвчлөх цахим нэг цонх"-ны үйлчилгээг нэвтрүүлэхтэй холбогдуулан техник, эдийн засгийн дүн шинжилгээ хийх. 5. Улсын болон хувийн хэвшлийн түншлэл бүхий хамтарсан хуулийн этгээдийн хэлбэр, бүтцийг тогтоох, хөрөнгө оруулагчид, стратегийн түншийг сонгох зэрэг болно.	бүтцийг тогтоох (2008 оны 1-6 дугаар сар) III үе шат: Улсын болон хувийн хэвшлийн түншлэл бүхий хуулийн этгээдийн хэлбэр, бүтцийг тогтоох, хөрөнгө оруулагчид, стратегийн түншийг сонгох (2008 оны 7 дугаар сар)	"3.3.1.6. гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг хөнгөвчлөх цахим нэг цонхны үйлчилгээг нэвтрүүлэх;" гэж тусгасан байна.
“Монгол Улсын эдийн засгийн гадаад харилцаа” хөтөлбөр (Засгийн газрын 2015 оны 474 дүгээр тогтоол)			
Үндэсний үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, экспортыг дэмжих, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, гадаад зах зээлийг тэлэх, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад улс төр-дипломатын аргаар дэмжлэг үзүүлж, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтөд хувь нэмэр оруулах.	1. гадаад зах зээлд нэвтрэх боломжийг нэмэгдүүлэх, шинээр зах зээл нээх; 2. үндэсний аж ахуйн нэгжүүдийн экспортод чиглэсэн бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжих; 3. байгальд ээлтэй дэвшилтэт, цэвэр технологи нэвтрүүлж, аж ахуйн нэгжүүдийн өрсөлдөх чадварыг сайжруулах; 4. гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах.	Хөтөлбөрийг 2015-2020 оны хооронд хэрэгжүүлэхээр заасан байна.	2019 оны жилийн эцсийн байдлаар хэрэгжилт 87.14%-тай байна.
“Монгол экспорт” хөтөлбөр (Засгийн газрын 2018 оны 278 дугаар тогтоол)			
Үйлдвэрлэл, экспортын таатай, тогтвортой орчинг бүрдүүлэх замаар уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүний экспортыг дэмжих, экспортын бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх,	1. Экспортын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортын худалдааны хөрөнгө оруулалт, санхүү, татварын болон хууль, эрх зүйн таатай орчинг бүрдүүлэх; 2. Уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг дэмжих замаар экспортыг	I үе шат буюу 2018-2020 онд экспортын бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, экспортын худалдааны хөрөнгө оруулалт, санхүү, татварын болон хууль, эрх зүйн таатай орчин бүрдүүлж, уул уурхайн бус бүтээгдэхүүний экспортыг төрөлжүүлнэ.	“Монгол экспорт хөтөлбөрийг 2019 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлтийн тухай” Гадаад харилцааны яамны танилцуулгад дурдснаар хөтөлбөрийн хэрэгжилт 2019 оны жилийн эцсийн байдлаар 92.8% гарчээ. Хөтөлбөрийн 3 зорилтын хүрээнд

худалдааг хөнгөвчлөх, экспортын зах зээлийн хүрээг тэлэх арга хэмжээг шат дараатай авч хэрэгжүүлж Монгол Улсын эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах	төрөлжүүлэх, олон улсын стандартын шаардлага хангасан, нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүний экспортыг дэмжих; 3. Худалдааг хөнгөвчлөх, экспортын зах зээлийн хүрээг тэлэх замаар экспортыг нэмэгдүүлэх	II үе шат буюу 2021-2022 онд олон улсын стандартын шаардлага хангасан нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүний экспортыг дэмжих арга хэмжээг хэрэгжүүлж, экспортын зах зээлийн хүрээг тэлж, экспортыг нэмэгдүүлнэ.	хийгдэх нийт 65 ажил, арга хэмжээний 43 нь 100% биелсэн, 6 нь тодорхой үр дүнд хүрсэн буюу 70%, 4 нь эрчимжүүлэх шаардлагатай буюу 40%, 12 нь үнэлэх боломжгүй (11 нь одоогоор хэрэгжилтийг үнэлэх хугацаа болоогүй, 1 нь хэрэгжих боломжгүй) байна.
---	--	--	--

Эх сурвалж: Судлаачийн нэгтгэл

1.3. Монгол Улс ба Дэлхийн худалдааны байгууллага

Монгол Улс 1997 онд Дэлхийн худалдааны байгууллагад (ДХБ)-д гишүүнээр элссэн байна. Ингэснээр тус байгууллагын гишүүн орнуудтай үндэстний нэн тааламжтай нөхцөлөөр буюу тарифын хөнгөлөлттэй нөхцөлтэйгөөр худалдаа хийх боломж бүрджээ. Тус байгууллагад элссэнээс хойш дотоодын хууль тогтоомжийг ДХБ-ын гэрээ, хэлэлцээрүүдэд нийцүүлэх арга хэмжээг авсан байна.⁸

Энэ нь манай гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтын орчныг нээлттэй болгох боломжийг бүрдүүлсэн юм. Ийнхүү гадаад худалдааг чөлөөлснөөр Монгол Улсад импортын бүтээгдэхүүн зах зээлийн нийлүүлэлт давамгайлж, импортын бүтээгдэхүүнээс хэт хамааралтай болсон. “Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал”-д үндэсний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх нь төрийн бодлогын нэг чухал чиглэл бөгөөд үүний тулд импортыг орлох бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, экспортыг нэмэгдүүлэх нь чухал болох талаар тодорхойлсон байдаг. Гэтэл манайд үндэсний үйлдвэрлэлийг дэмжих, тэдэнд шаардлагатай хөнгөлөлтүүдийг үзүүлэх, эрх ашгийг нь хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт дутагдаж байгаа талаар судлаач М.Уянгын “Дэлхийн худалдааны байгууллагын гэрээний дагуу дотоодын зах зээлийг хамгаалах эрх зүйн арга хэрэгсэл: Хөгжиж буй улсын эрх” сэдэвт илтгэлд тэмдэглэжээ.⁹

Улс орнууд чөлөөт худалдааны зэрэгцээ протекционист (гадаад худалдааг хязгаарлаж дотоодын эдийн засгаа хамгаалах) бодлогоор үндэсний эдийн засгаа хамгаалдаг. ДХБ-ын гишүүн орнуудын гадаад худалдааны бодлого, хууль эрх зүйн орчин нь нэгдэн орсон ДХБ-ын гэрээ, хэлэлцээртэй харшлахгүй байх ёстой.

ДХБ нь гишүүн орнуудынхаа зах зээлд импортын барааг чөлөөтэй нэвтрүүлэх боломжийг бий болгосон. Энэ нь барааны сонголт хийх, гадаадын болон үндэсний бараа бүтээгдэхүүний өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх зэрэг эерэг үр дагавраас гадна импортын бараанаас хэт хамааралтай болох, үндэсний үйлдвэрлэл хөгжихгүй байх зэрэг сөрөг үр дагаврыг авчирдаг. Иймээс ДХБ нь онцгой нөхцөлд, тухайлбал, гадаадын хэт их импортоос болж үндэсний үйлдвэрлэл хохирол амсах тохиолдолд дотоод зах зээлээ хамгаалах эрхийг гишүүн орнуудад мөн олгодог байна. Улс орнууд гадаад худалдааны тарифын болон тарифын бус зохицуулалтаар үндэсний үйлдвэрлэлээ хамгаалах, дэмжих бодлогыг хэрэгжүүлдэг.

Монгол банкны “Монгол Улсын гадаад худалдааны бодлогод анхаарах асуудлууд” сэдэвт судалгааны тайланд манай улс худалдааны хамгаалалтын арга хэрэгслийг идэвхтэй хэрэглэдэггүй ба энэ нь худалдааны нээлттэй байдалд эерэг нөлөөтэй хэдий ч үндэсний

⁸ <http://www.mfa.gov.mn/?p=50277>

⁹ Уянга М. Хууль зүйн судалгааны зарим асуудал /Түүвэр эмхэтгэл/, 2014 он

аюулгүй байдал алдагдах, зарим орны худалдаанаас хэт хараат байдалд орох эрсдэл дагуулдаг болохыг онцолсон байна.¹⁰

1.4.Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа

Монгол Улсын хоёр хөрш болон гуравдахь хөршүүдтэй хамтран хэрэгжүүлж буй зарим худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны талаар тоймлон авч үзлээ.

Манай улс худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хүрээнд урд, хойд 2 хөрш улстай дэлхийн зах зээлийн үнэ болон чөлөөт хөрвөх валют ашиглах, харилцан бие биендээ үндэсний нэн тааламжтай нөхцөл олгох зарчмуудыг тохирсон.

БНХАУ-тай дараах гол гэрээ, хэлэлцээрүүдийг байгуулсан байна (2018 оны байдлаар).¹¹ Үүнд:

- Хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих, харилцан хамгаалах тухай хэлэлцээр (1991 он)
- Татварыг давхардуулж ногдуулахгүй байх, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдлаас урьдчилан сэргийлэх тухай хэлэлцээр (1991 он)
- Гаалийн асуудлаар хамтран ажиллах, харилцан туслах тухай хэлэлцээр (1993 он)
- Монгол Улсын Сангийн яам, Хятадын Хөгжлийн банк корпорацийн хоорондын санхүүгийн хамтын ажиллагааны тухай ерөнхий хэлэлцээр (2009 он)
- Эрдэс баялаг, эрчим хүчний салбарт хамтран ажиллах тухай (2009 он)
- Монгол Улс, БНХАУ-ын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр (2014 он)
- Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцаа хөгжүүлэх тухай хамтарсан тунхаглал (2014 он)
- Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд Иж бүрэн стратегийн түншлэлийн харилцааг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэх тухай хамтарсан мэдэгдэл (2015 он) зэрэг болно.

Түүнчлэн 2011 оноос урд хөрштэй стратегийн түншлэлийн харилцаа тогтоож, 2013 оноос “Монгол, Хятадын стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх дунд, урт хугацааны хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж эхэлсэн.¹² Энэхүү хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр хоёр улсын стратегийн түншлэлийг тасралтгүй бэхжүүлж гүнзгийрүүлэх, бүх салбарын хамтын ажиллагааг төлөвлөгөөтэй, үе шаттай хөгжүүлэх, Монгол, Хятадын хамтын хөгжил, ард түмний сайн сайхныг цогцлоох, бүс нутаг улмаар дэлхий дахины энх тайвныг сахин хамгаалах, тогтвортой байдал, хөгжлийг урагшлуулахад тус дөхөмтэй гэж талууд үзсэн байна.¹³

Харин хойд хөрш **ОХУ-ын хувьд** хоёр улс 2009 оноос Стратегийн түншлэлийг хөгжүүлж эхэлснээр Монгол Улс стратегийн түншлэлийн харилцааг анх ОХУ-тай тогтоосон байна. Хоёр орны худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагаанд чухал байр суурь эзэлдэг “Эрдэнэт”, “Монголпросцветмет” хамтарсан үйлдвэрүүд, хувь нийлүүлсэн “УБТЗ” нийгэмлэгийн эдийн засгийн чадавхыг дээшлүүлэх, эрх зүйн орчиныг сайжруулах чиглэлээр хамтран ажиллаж байна.¹⁴

2015 онд “Монгол Улсын Засгийн газар, Евразийн эдийн засгийн комисс хооронд хамтын ажиллагааны тухай санамж бичиг” байгуулж, Монгол Улс, Евразийн гишүүн орнуудын

¹⁰ <https://www.mongolbank.mn/documents/press_conference/20180928_01.pdf>

¹¹ Гадаад харилцааны яам, <<http://www.mfa.gov.mn/?p=28018>> хандсан 2021.08.20

¹² Мөн тэнд

¹³ Монгол Улс, БНХАУ-ын хооронд стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх дунд, урт хугацааны хөтөлбөр, The Mongolian Mining Journal, 2013 <<http://www.mongolianminingjournal.com/a/51721>> хандсан 2021.08.20

¹⁴ Гадаад харилцааны яам <<http://www.mfa.gov.mn/?p=28018>> хандсан 2021.08.20

бүх талын хамтын ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, худалдааг хөгжүүлэхэд саад болж буй бэрхшээлүүдийг арилгах чиглэлээр хамтран ажиллаж байна.

2016 онд “Монгол Улс, Оросын Холбооны Улс хооронд стратегийн түншлэлийг хөгжүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр” байгуулж, түүнд хоёр орны худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх арга хэмжээ, зорилтуудыг тусгажээ.

Манай улс ОХУ-д гаргах мах, сүү, арьс шир болон малын гаралтай бүтээгдэхүүн, сүлжмэл эдлэл зэрэг бүтээгдэхүүний худалдааг нэмэгдүүлэхийн тулд экспортын бүтээгдэхүүнийг ОХУ болон Евразийн эдийн засгийн холбооны зах зээлд хөнгөлөлттэй нөхцлөөр нийлүүлэх асуудлаар хэлэлцээр байгуулах, ОХУ-ын оролцоотой бүс нутгийн үйлдвэрлэлийн болон нийлүүлэлтийн сүлжээнд Монгол Улсын оролцоог нэмэгдүүлэх, харилцан ашигтай түншийн тогтолцоог хөгжүүлэх зорилттой ажиллаж байна.

Түүнчлэн, 2016 онд болсон ШХАБ-ын Төрийн тэргүүн нарын зөвлөлийн ээлжит хуралдааны үеэр “Монгол, Орос, Хятадын эдийн засгийн коридор” байгуулах хөтөлбөрт гарын үсэг зурсан. Ингэснээр үйлдвэрлэлийн салбарт өндөр технологи, гадны хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж, түүхий эд, эрдэс баялгаа өндөр түвшинд боловсруулан эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж хөрш хоёр орны төдийгүй олон улсын зах зээлд нийлүүлэх боломж бий болох юм.¹⁵

ГУРАВДАХЬ ХӨРШҮҮД-ийн хувьд түнш орнууд, ОУБ-ууд Монгол Улсад Хөгжлийн албан ёсны тусламж (ХАЁТ) олгож ирсний зэрэгцээ, гаалийн болон тарифын таатай орчныг бүрдүүлсэн байна. Тухайлбал, манай улсаас Европын Холбоотой 2007 оноос Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем GSP+зохицуулалтын дагуу 7,200 гаруй бараа бүтээгдэхүүн гаалийн татваргүй экспортлох хэлэлцээр¹⁶, Японтой 2016 оноос Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр байгуулжээ. Энэ нь далайд гарцгүй Монгол Улсаас дэлхийн бусад оронтой чөлөөт худалдааны зохицуулалт хийх үлгэр загвар болжээ.¹⁷

Монгол Улс, Япон Улсын хоорондын “стратегийн түншлэл”-ийн хүрээнд байгуулсан “Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр” нь хоёр улс хоорондын худалдаа, хөрөнгө оруулалт, аж үйлдвэрийн салбарын нэмүү өртөг шингээсэн экспорт, валютын орлого зэргийг нэмэгдүүлэх, японы тарифын болон тарифын бус саад тотгорыг багасгах, худалдааг хөнгөвчлөх, гаалийн бүрдүүлэлтийг хялбаршуулах зорилготой. Монгол Улс Япон Улстай “Эдийн засгийн түншлэлийн тухай хэлэлцээр”-ийг 2016 оноос хэрэгжүүлж байна. Энэ нь Монгол Улсын хувьд анхны чөлөөт худалдааны хэлэлцээр болсноороо онцлог юм.

Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээр: Ази, Номхон далайн бүс нутгийн хөгжиж буй орнууд болох Энэтхэг, Өмнөд Солонгос, Шри Ланка, Лаос, Бангладеш өөр хоорондоо худалдааны хөнгөлөлт үзүүлэх зорилгоор “Бангкокийн хэлэлцээр”-ийг 1975 онд байгуулсан. БНХАУ 2001 онд тус хэлэлцээрт нэгдэн орсон хийгээд оролцогч талууд хэлэлцээрийн цар хүрээг 2005 онд өргөжүүлсэнтэй холбогдуулан “Бангкокийн хэлэлцээр”-ийг “Ази, Номхон Далайн Худалдааны Хэлэлцээр (АНДХХ)” болгон ёсчилсон.

Хэлэлцээр нь хөгжиж буй гишүүн орнуудын хоорондын худалдааг өргөжүүлж тэдгээрийн эдийн засгийг хөхиүлэн дэмжих, худалдааг харилцан либералчлах, харилцан ашигтай

¹⁵ http://embassymongolia.ru/?page_id=1901

¹⁶ 2017 оноос эхлэн Европын Холбоо (ЕХ)-ны “GSP”+ Хөнгөлөлтийн Ерөнхий Системийн хүрээнд импортын барааны гаалийн татварын хөнгөлөлт эдэлж буй бүтээгдэхүүний гарал үүслийн бүртгэлийг цахимжуулж, түүнийг Монгол улс 2020 оны 01 дүгээр сарын 01—ний өдрөөс эхлэн (ЕХ)-ны REX буюу “Бүртгэгдсэн экспортлогчдын систем”-ийг нэвтрүүлсэн. <<http://tram-mn.eu/европын-холбооны-бүртгэгдсэн-экспортлогчдын-систем-ийг-хэрэгжүүлнэ/>> хандсан 2021.08.26

¹⁷ Д.Даваасамбуу, С.Бадрал, “Монгол Улсын гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалтын орчин: өнөөгийн байдал ба хэтийн төлөв”, Монголбанк, ГХЯ, 2019 он
<https://www.mongolbank.mn/documents/press_conference/20190521_02.pdf> хандсан 2021.08.26

хамтын ажиллагааг өрнүүлэх, гишүүн орнууд хоорондын худалдаан дахь тариф, тарифын бус болон худалдаатай холбогдол бүхий бусад саад тотгорыг бууруулах зорилготой.

Монгол Улс АНДХХ-т нэгдэн орох хүсэлтээ 2009 онд илэрхийлж, 366 нэр төрлийн барааг багтаасан үндэсний хөнгөлөлтийн жагсаалтаар хэлэлцээрийн оролцогч талуудтай цуврал хэлэлцээ хийж, улмаар нэгдэн орох нөхцөлийг 2018 оны 9 дүгээр сард хангасан. Улсын Их Хурлын 2019 оны 12 дугаар сарын 12-ны өдрийн хуралдаанаар “Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээрт нэгдэн орох тухай” хуулийн төслийг соёрхон баталснаар АНДХХ-ийн 7 дахь гишүүн улс болсон бөгөөд хэлэлцээрийг 2021 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжүүлж эхлээд байна.¹⁸

Монгол Улсын Засгийн газар, АНУ-ын Засгийн газар хоорондын Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын ерөнхий хэлэлцээр (TIFA)-ийг 2004 оны 7 дугаар сард байгуулсан. Энэхүү хэлэлцээрийн хүрээнд Монгол, Америкийн Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын хамтарсан хороо байгуулагдсан нь талуудын хоорондын худалдаа, хөрөнгө оруулалт болон тарифын болон тарифын бус саад тотгор, оюуны өмчийн эрх, хөдөлмөр, байгаль орчин, ил тод байдал зэрэг өргөн хүрээтэй асуудлаар яриа хэлэлцээ хийх байнгын механизмын үүрэг гүйцэтгэдэг.¹⁹

Монгол Улс, АНУ хоорондын Олон улсын худалдаа, хөрөнгө оруулалтын асуудлаар ил тод байдлыг хангах тухай хэлэлцээр (Ил тод байдлын хэлэлцээр), 2013 оны 9 дүгээр сарын 24-ний өдөр гарын үсэг зурж, УИХ-аас 2014 оны 12-р сард соёрхон баталсан. Тус хэлэлцээр нь олон улсын худалдаа, хөрөнгө оруулалттай холбоотой хууль тогтоомжийн талаар олон нийтэд мэдээлэх, санал авах, хэвлэн нийтлэх, авилгатай тэмцэх зэрэг чиглэлээр харилцан мэдээлэл өгөх боломжийг бүрдүүлсэн нь гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татахад чиглэгдэж байна.²⁰

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

¹⁸ Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээр, ГХЯ <<http://mfa.gov.mn/ази-номхон-далайн-худалдааны-хэлэлцээ?preview=true>> хандсан 2021.10.13

¹⁹ “Гуравдагч хөршийн худалдааг дэмжих тухай хууль” /Mongolia Third Neighbour Trade Act/-ийн төслийг АНУ-ын Конгрессын нэр бүхий гишүүд санаачлан 2021 оны 4 дүгээр сарын 22-ны өдөр Конгресст дахин өргөн бариад байна.

²⁰ Монгол Улсын Засгийн газар, АНУ-ын Засгийн газар хоорондын Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын ерөнхий хэлэлцээр (TIFA) <<http://mfa.gov.mn/61793-2-copy>> хандсан 2021.10.13

Хоёр. ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ЭКСПОРТОД ЧИГЛЭСЭН ГАДААД ХУДАЛДААНЫ БОДЛОГО, ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Хүснэгт 3. Гадаадын зарим улсын худалдаатай холбоотой тойм мэдээ

Улсын нэр	Монгол Улс (2019 он)	БНГУ (2019 он)	БНСУ (2019 он)	ХБНГУ (2019 он)	АНУ (2019 он)
ДНБ хэмжээгээр дэлхийд эзлэх байр	128	21	44	4	1
Нэг хүнд ногдох ДНБ-ний хэмжээгээр дэлхийд эзлэх байр	114	57	134	18	8
Нийт экспортын хэмжээгээр дэлхийд эзлэх байр	95	22	20	3	2
Нийт импортын хэмжээгээр дэлхийд эзлэх байр	124	18	20	3	1
Эдийн засгийн цогц байдлын индекс (ECI)	125	23	65	4	10
Импортын түншийн тоо ²¹	147	230	97	231	223
Экспортын барааны тоо	78	226	97	232	223
Импортын барааны тоо	3502	4378	4359	4497	4529
Экспортын барааны тоо	1178	4323	3784	4413	4529
Дэлхийн худалдааны байгууллагад элссэн огноо	1997	1995	2007	1995	1995

Хууль тогтоомж

Гадаад худалдааг зохицуулж буй бие даасан хууль	-	-	Гадаад худалдааны удирдлагын тухай хууль ²²	Гадаад худалдааны тухай хууль	Гадаад аж ахуйн тухай хууль
Дотоод худалдааг зохицуулж буй бие даасан хууль	-	-	-	Худалдааны тухай хууль	Худалдааны тухай багц хууль

Эх сурвалж: *World Integrated Trade Solutions, 2019*

Дээрх хүснэгтэд улс орнуудын эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд, гадаад худалдааны хэмжээ, хууль эрх зүйн зохицуулалтын төрлийг харуулав. Монгол Улс гадаад худалдааг зохицуулах бие даасан хуульгүй, экспорт, импортын хэмжээгээр дэлхийд нэлээд доогуур үзүүлэлттэй байгаа юм.

²¹ World Integrated Trade Solutions, WITS <<https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>> хандсан 2021.08.26

²² Ц.Норовдондог, Г.Алтан-Оч, Д.Жигваагүнсэл, Р.Оргилмаа, Р.Нургүл, Ц.Элбэгааяа "Худалдааны үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, бусад орнуудын туршлага" СТ-18/204, УИХТГ, Судалгааны эмхэтгэл №26

2.1.АМЕРИКИЙН НЭГДСЭН УЛС

2019 оны байдлаар Америкийн Нэгдсэн Улс ДНБ-ний хэмжээгээр дэлхийд 1-р байранд, нийт экспортын хэмжээгээр 2-т, нийт импортын хэмжээгээр 1-т, нэг хүнд ногдох ДНБ-ээр 8-д, эдийн засгийн цогц байдлын индекс (Economic Complexity Index – ECI)-ийн үзүүлэлтээрээ 10-т тус тус жагсаж байна.

АНУ-ын гол экспортыг боловсруулсан болон түүхий газрын том, машин, тээврийн хэрэгсэл, сэлбэг хэрэгсэл бүрдүүлж байгаа бөгөөд дийлэнх бүтээгдэхүүнээ Канад, Мексик, БНХАУ, Япон, ХБНГУ зэрэг улсууд руу экспортолж байна. Америкийн үндсэн импортын бүтээгдэхүүнд машин, тээврийн хэрэгсэл, компьютер, өргөн нэвтрүүлгийн тоног төхөөрөмж, савласан эм зэрэг бүтээгдэхүүн багтаж байгаа бөгөөд импортын дийлэнх хэсгийг нь БНХАУ, Мексик, Канад, Япон, ХБНГУ зэрэг орнуудаас импортолж байна.

2.1.1.Эрх зүйн зохицуулалт, хуулийн бүтэц, агуулга

АНУ-ын Үндсэн хуулиар Конгресс худалдааны асуудлаар хууль тогтоох, тариф ногдуулах, гадаад худалдааны бодлого тодорхойлох онцгой бүрэн эрхтэй байна.²³

Муж улс доторх худалдааг муж улсууд өөрсдөө зохицуулдаг.

АНУ-ын хууль эрх зүй нь эдийн засаг, нийгмийн харилцааг зохицуулах ялгаатай 54 багц зүйл (title)-тэй. Эдгээр 54 багц зүйлийн 15 дахь нь арилжаа, худалдаа (Commerce and Trade)-ны зохицуулж буй гол багц юм.

Үүнээс гадна 12 (Банк), 18 (Гэмт хэрэг), 19 (Гаалийн татвар), 22 (Гадаад харилцаа) буюу АНУ-ын санхүүгийн салбарт гаднын банкууд үйл ажиллагаа явуулах, АНУ-ын банкууд гадаад улсад үйл ажиллагаа явуулах, АНУ-ын Exim банк, хилээр бараа нэвтрүүлэх, гаргахтай холбоотой гэмт хэрэг, гаалийн татвар, гадаад харилцаа зэрэг асуудлыг зохицуулж буй бүлгүүдэд худалдаатай холбоотой асуудлууд тусгагдсан байна.²⁴

15 дахь багц Арилжаа, худалдааг зохицуулах, түүн дотроо экспортыг дэмжихтэй холбоотой зохицуулалт нь дотроо дараах 3 хэсэгтэй.

1. Холбооны худалдааны хороо, экспортын худалдаанд чиглэгдсэн дэмжлэг, шударга бус өрсөлдөөний арга хэлбэрээс сэргийлэх тухай (15 дахь бүлгийн 2-р хэсэг)
2. Экспортыг дэмжих (15 дахь бүлгийн 66-р хэсэг)
3. Экспортыг эрчимжүүлэх (15 дахь бүлгийн 73-р хэсэг)

Дээрх 3 бүрдэл хэсгийг тус бүрд нь товч авч үзье.

1. Холбооны худалдааны хороо, экспортын худалдаанд чиглэгдсэн дэмжлэг, шударга бус өрсөлдөөний арга хэлбэрээс сэргийлэх тухай. (15 дахь бүлгийн 2-р хэсэг) Энэ нь дотроо 3 үндсэн дэд хэсэгтэй.

Хүснэгт 4. Холбооны Худалдааны хороо, экспортын худалдаанд чиглэгдсэн дэмжлэг, шударга бус өрсөлдөөний арга хэлбэрээс сэргийлэх тухай

№	Дэд хэсэг	Дэд хэсгийн агуулга
1	Холбооны худалдааны хороо	Энэ хэсэг нь Холбооны Худалдааны комиссын эрх зүйн байдал, үйл ажиллагаа, баримтлах зарчим зэргийг тусгасан байдаг.
2	Экспортын дэмжлэг	Экспортын худалдаа, монополийн эсрэг хууль тогтоомж, экспортын үйл ажиллагаа эрхэлдэг компанийг худалдаж авах арга, зарчим, экспортын шударга өрсөлдөөн, экспортын компаниудаас авах мэдээлэл, Холбооны Худалдааны хорооны экспортыг дэмжихтэй холбоотой эрх, үүрэг зэргийг зааж өгсөн байна.

²³ Trade Regulation: an overview., Legal Information Institute. Cornell Law School.<
https://www.law.cornell.edu/wex/trade_regulation> хандсан 2021.10.13

²⁴ Trade Laws, Office of the United States Trade Representative <<https://ustr.gov/about-us/trade-toolbox/trade-laws>> хандсан 2021.10.15

3	Шударга бус өрсөлдөөний арга хэлбэрээс сэргийлэх тухай	Импортын барааг хязгаарлах гэрээнүүд, импортыг хориглож байгаа орнуудад үзүүлэх хариу арга хэмжээ, дайны үеийн импортын хязгаарлалтад үзүүлэх хариу арга хэмжээ, дайны үед төвийг сахисан Америк иргэнийг ялгаварлан гадуурхах тохиолдол зэргийг зааж өгсөн байна.
---	--	--

Эх сурвалж: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15>

2. Экспортыг дэмжих (15 дахь бүлгийн 66-р хэсэг)

Энэ хэсэгт экспортын компаниуд, худалдааны холбоод, хяналттай арилжааны гэрээ, экспортыг дэмжих хөтөлбөр зэргийг тусгасан байдаг.

Хүснэгт 5. Экспортыг дэмжих

№	Дэд хэсэг	Дэд хэсгийн агуулга
1	Экспортын худалдааны компаниуд, худалдааны нэгдэл, холбоод	Худалдааны компаниуд, худалдааны танхимын экспорт хариуцсан газар, худалдааны холбоодын талаар тодорхой оруулж өгсөн.
2	Экспортын худалдааны хяналтын гэрчилгээ ²⁵	Экспортыг дэмжих чиглэлээр худалдааны нарийн бичгийн даргын гүйцэтгэх үүрэг, хяналт бүхий экспортын худалдааны гэрчилгээний ач холбогдол, гэрчилгээний нөхцөлийн хэрэгжилтийг тайлагнах, гэрчилгээнд өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох нөхцөл, хяналт, хяналтын гэрчилгээгээр олгосон хамгаалалт, мэдээллийн ил тод байдалтай холбоотой зохицуулалт зэргийг агуулсан байна.
3	Экспортыг дэмжих хөтөлбөр ²⁶	Урьдчилсан зөвшөөрлийн шаардлага, худалдааны танхимын шалгуур, бартеры зохион байгуулалт зэргийг тусгасан байдаг.

Эх сурвалж: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-66>

3. Экспортыг эрчимжүүлэх (15 дахь бүлгийн 73-р хэсэг)

Энэ хэсэгт бартерын арилжаа болон экспортын худалдааг цогцоор нь дэмжихтэй холбоотой зүйл, заалтуудыг тусгасан.

Хүснэгт 6. Экспортыг эрчимжүүлэх

№	Дэд хэсэг	Дэд хэсгийн агуулга
1	Ерөнхий нөхцөл	Бартер болон барааг, бараагаар солих арилжаа
2	Экспортын дэмжлэг	Америкийн Гадаад худалдааны үйлчилгээний алба, улсын худалдааны зохицуулалт, зах зээлийг өргөжүүлэх, хөгжүүлэх хамтын ажиллагааны хөтөлбөр, Америкийн худалдааны төвүүд, худалдааны үзэсгэлэн, худалдааг дэмжих, зохион байгуулах хороо, хүрээлэн буй орчинд ээлтэй бараа, үйлчилгээний худалдааг дэмжих тухай, холбооны улсын экспортыг дэмжих ажлын хэсэг, экспортын бодлогын хэрэгжилтийн тайлан зэргийг агуулсан байна.

Эх сурвалж: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-73>

²⁵ An Export Trade Certificate of Review protects **the holder and the members identified** in the Certificate from State and Federal government antitrust actions and from private treble damage antitrust actions for the export conduct specified in the Certificate and carried out in compliance with its terms and conditions.

²⁶ “export promotion program” means any activity of the Department of Commerce designed to stimulate or assist United States businesses in marketing their goods and services abroad competitively with businesses from other countries

2.1.2.Хуулийн онцлох зохицуулалтууд ба түүнийг хэрэгжүүлэх институционал тогтолцоо

Экспортыг эрчимжүүлэхтэй холбоотой зарим хууль эрх зүйн зохицуулалтуудын тойм
(15 дахь бүлгийн 73-р хэсэг)²⁷

Гадаад худалдааны үйлчилгээний Газар (*United States and Foreign Commercial Service*) нь²⁸ дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Бараа, үйлчилгээ экспортлох боломжтой Америкийн бизнес эрхлэгчдийг олж тогтоох, тэдэнд экспортын бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, бий болгох чиглэлээр зөвлөгөө мэдээлэл өгөх;
- Америкийн экспортлогчдыг эдийн засгийн нөхцөл байдал, зах зээлийн боломж, улс орнуудын оюуны өмчийн тогтолцоо, хууль эрх зүйн зохицуулалтын орчны талаарх мэдээллээр хангах;
- Америкийн экспортлогчдыг бүтээгдэхүүний хэв загварын шийдэл, зохицол, гадаад орнуудын олон төрлийн соёл, техникийн шаардлагуудыг хангахад чиглэгдсэн зах зээлийн стратегитай холбоотой мэдээ, мэдээлэл, зөвлөгөөгөөр хангах;
- Америкийн экспортлогчдыг удирдан чиглүүлж, гадаад улс орнуудтай холбох, танилцуулах;
- Америкийн экспортлогчдод гадаад улс орнуудад найдвартай бизнестэй болоход нь дэмжлэг үзүүлэх;
- Америкийн экспортлогчдод гадаад орнуудын Засгийн газар, төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүдтэй харилцахад нь туслах;
- Үр ашгийг дээшлүүлэх, хүчин чармайлтын давхардлыг багасгах зорилгоор АНУ-ын бизнесийн ашиг сонирхлыг гадаадад сурталчлах зорилготой төрийн болон орон нутгийн агентлагууд, хувийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг зохицуулахад туслах;
- Экспортыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны талаар АНУ-ын экспортлогчдыг мэдээллээр хангах, экспортлогчдод нэг цонхны үйлчилгээ үзүүлэх, Холбооны аль хөтөлбөр нь тэдэнд хамгийн их тус болж болохыг тодорхойлох, Холбооны зүгээс хэрэгжүүлэх хөтөлбөрүүдтэй холбоо тогтооход нь туслах;
- АНУ-ын экспортлогч, экспортын санхүүгийн байгууллагуудад АНУ-ын Экспорт-Импорт банк, АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн санхүүжилтийн корпорац, Худалдаа хөгжлийн хөтөлбөр, жижиг бизнесийн бүх төрлийн санхүүжилт, даатгалын хөтөлбөрийн талаар мэдээлэл өгөх, хөтөлбөрт хамрагдах өргөдлийг бөглөхөд нь туслах, экспортлогчид болон экспортын санхүүжилтийг олгодог байгууллагуудтай хамтран ажиллах чиглэлээр гаргасан өргөдөлд учир дутагдалтай зүйлүүд байвал тэдгээрийг засах;
- бага зардалтайгаар мэдээлэл түгээх, гадаад худалдааны байгууллагын салбар байгууллагдаагүй орнуудад мэдээллийг түгээх орчныг бүрдүүлж ажилладаг байна.

Экспорт-Импортын банк болон Америкийн Олон улсын хөгжлийн санхүүгийн корпорац гадаад худалдааны байгууллагыг өөрийн хэрэгжүүлж буй хөтөлбөр болон санхүүжилтийн шилдэг арга туршлагын талаар мэдээллээр хангаж, ажилтнуудыг нь сургадаг байна.

Худалдааны танхимын Ерөнхий хянан шалгагч Гадаад худалдааны байгууллагад 3 жилд доод тал нэг удаа аудит явуулж, үр дүнг нь Конгресст танилцуулдаг. Гадаадад ажиллаж байгаа албан хаагчийн томилгоо, мэдлэг чадвар шинээр тавигдаж буй хэрэгцээ шаардлага, Америкийн экспортлогчдод олдож буй шинэ зах зээлийн боломжийг ашиглах эрх ашгийг хангаж чадаж байгаа эсэхэд үнэлгээ хийдэг.

²⁷ 15 U.S. Code chapter 73-Export enhancement, <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-73>> хандсан 2021.10.18

²⁸ U.S. Code: title 15. Commerce and trade <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15>> хандсан 2021.10.13

Худалдааны сайд Америкийн худалдааг дэмжих агентлагуудтай хамтран ажиллаж, холбооны хэмжээнд үйл ажиллагаа, стратегиа нэгтгэн төлөвлөдөг.

АНУ-ын Гадаад худалдааны үйлчилгээ хариуцсан дарга муж бүрийн хувьд экспортыг дэмжих жил бүрийн стратеги төлөвлөгөөг боловсруулж гаргадаг. Ингэхдээ мужуудын саналыг эш үндэслэл болгодог.

Зах зээлийг хөгжүүлэх хамтын ажиллагааны хөтөлбөр (*Market Development Cooperator Program*)-ийн хүрээнд²⁹ АНУ-ын бараа, үйлчилгээний экспортыг дэмжихдээ, Худалдааны сайд (Худалдааны Нарийн бичгийн дарга) зах зээлийг харилцан уялдаатайгаар хөгжүүлэх хөтөлбөрийг боловсруулдаг. Энэхүү хөтөлбөрийн зорилго нь АНУ дахь хөдөө аж ахуйн бус бараа, үйлчилгээний гадаадын зах зээлийг хадгалах, бий болгох, өргөжүүлэх явдал байна.

- **АНУ-ын худалдааны төв** (*United States Commercial Centers*)³⁰ Худалдааны сайд нь Худалдааг дэмжих зохицуулах хорооны даргын хувьд АНУ-ын Ази, Латин Америк, Африк дахь худалдааны төвүүдийг нээх, ажиллуулах үүрэгтэй байдаг. Худалдааны төв нь Америкийн экспортлогчдыг дээрх орнуудын зах зээл, үйлдвэрүүд, хэрэглэгчидтэй холбох гүүр болж өгдөг.
- **Худалдааны үзэсгэлэн** (*Trade shows*)³¹ Худалдааны сайд нь Америкийн экспортыг дэмжихийн тулд Америкт худалдааны үзэсгэлэн гаргахад туслах үүрэгтэй бөгөөд үзэсгэлэн нь Америкийн бизнесийн төлөөлөгчид болон Америкаас бараа, үйлчилгээ худалдаж авахыг сонирхож байгаа гадаадын компаниуд, төр, засгийн газрын төлөөлөгчдийг нэг дор цуглуулдаг.
- **АНУ ба Гадаад худалдааны алба Номхон далайн бүсийн санаачилга** (*United States and Foreign Commercial Service Pacific Rim initiative*)³² Америкийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг Япон, БНСУ болон Тайвань зэрэгт экспортлох үйл явцад дэмжлэг үзүүлэхийн тулд Америкийн Гадаад худалдааны үйлчилгээний газар хүчин чармайлт гаргаж ажилладаг.
- **Худалдааг дэмжих зохицуулах хороо** (*Trade Promotion Coordinating Committee*)³³-г Ерөнхийлөгч байгуулж, удирдлагыг нь томилох бөгөөд энэхүү хороо нь экспортыг дэмжих болон экспортыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагааны хүрээг тодорхойлж, Засгийн газраас хэрэгжүүлэх холбогдох стратегийг боловсруулж гаргадаг.
- **Байгаль орчинд ээлтэй худалдааг дэмжих** (*Environmental trade promotion*)³⁴ АНУ-ын байгаль орчинд ээлтэй технологи, бараа, үйлчилгээний экспортыг дэмжих нь АНУ-ын төрийн бодлого юм. Эрх мэдэл, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ АНУ-ын Засгийн газрын холбогдох бүх хэлтэс, агентлагууд энэ төрлийн технологи, бараа, үйлчилгээний борлуулалтыг дэмжинэ.
- **Мужийн болон Холбооны экспортыг дэмжих ажлыг зохицуулах ажлын хэсэг** (*State and Federal Export Promotion Coordination Working Group*)³⁵ Жижиг бизнес эрхлэгчдийн экспортыг дэмжих нь АНУ-ын төрийн бодлого юм. Энэхүү бодлогын хүрээнд эрх мэдэл, чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ Холбооны бүх агентлагууд экспортыг

²⁹ 15 U.S. Code § 4723 - Market Development Cooperator Program

³⁰ 15 U.S. Code § 4723a - United States Commercial Centers

³¹ 15 U.S. Code § 4724 - Trade shows

³² 15 U.S. Code § 4725 - United States and Foreign Commercial Service Pacific Rim initiative

³³ 15 U.S. Code § 4727 - Trade Promotion Coordinating Committee

³⁴ 15 U.S. Code § 4728 - Environmental trade promotion

³⁵ 15 U.S. Code § 4728a - State and Federal Export Promotion Coordination Working Group

дэмжих, экспортыг санхүүжүүлэх үйл ажиллагаа эрхэлдэг муж, орон нутгийн агентлагуудтай бүтээлчээр хамтран ажиллана.

- **Экспортын худалдаа, монополийн эсрэг хууль тогтоомж** (*Export trade and antitrust legislation*)³⁶ Экспортолсон бараа бүтээгдэхүүний үнийг зохиомлоор буюу санаатайгаар өсгөж, бууруулах, экспортын хэмжээг багасгах, АНУ-ын нутаг дэвсгэрт өрсөлдөөнийг мэдэгдэхүйц сулруулах нөлөөтэй аливаа гэрээ, ойлголцол, хуйвалдааны хэлбэрээр хийгдээгүй л бол бараа үйлчилгээний экспорт хууль ёсны хэмээн тунхаглаж болно.
- **Экспортын худалдааны корпорацийн хувьцааг худалдаж авах** (*Acquisition of stock of export trade corporation*)³⁷ Экспортын худалдааг хязгаарлах, эсвэл АНУ-ын бараа үйлчилгээний өрсөлдөх чадварыг мэдэгдэхүйц бууруулах нөлөө үзүүлэхгүй л бол экспортын худалдаа эрхлэх зорилгоор байгуулагдсан аливаа корпорацийн хувьцаа эсвэл бусад хөрөнгийг бүхэлд нь аль эсвэл хувьцаа болон хөрөнгийн ямар нэг хэсгийг эзэмшихийг хориглохгүй.

Экспортыг дэмжихтэй холбоотой зарим хууль эрх зүйн зохицуулалтуудын тойм (15 дахь бүлгийн 66-р хэсэг)³⁸

- **Конгрессын дүгнэлт, зорилгоо тунхаглах** (*Congressional findings and declaration of purpose*)³⁹ 1982 онд батлагдсан Экспортын худалдааны компанийн тухай хуульд⁴⁰ Конгрессоос АНУ-ын экспорт нь АНУ-д үйлдвэрлэлийн салбар дахь өсөн ажлын байр тутмын нэгийг бий болгож, хадгалах, АНУ-ын үйлдвэрлэсэн нийт долоон доллар тутмын нэгийг бий болгож байна гэж тогтоосон байна.
- **Худалдааны яамны Экспортын худалдааны алба** (*Office of Export Trade in Department of Commerce*)⁴¹ Худалдааны сайд нь Худалдааны яамны дэргэд Экспортын худалдааны холбоо, экспортын арилжааны компаниудыг бий болгох, үйл ажиллагааг нь дэмжих ажлыг зохион байгуулна. Ийм алба нь сонирхсон хүмүүст мэдээлэл, зөвлөгөө өгч, экспортын бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ үйлдвэрлэгчид болон экспортын худалдааны үйлчилгээ эрхэлдэг пүүсүүдийн хоорондын харилцааг хялбар болгон хөнгөвчилж, лавлагаа, мэдээллээр үйлчилдэг. Түүнчлэн, экспортын бусад зуучлагчдыг дэмжих, тэдэнд туслах хөтөлбөр боловсруулна.
- **Гэрчилгээ олгох** (*Issuance of certificate of review*)⁴² Экспортын худалдаа, худалдааны үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг тодорхойлсон өргөдөл гаргагчдыг хянан үзэж гэрчилгээ олгоно. Гэрчилгээ олгоход АНУ-ын дотоодын өрсөлдөөн мэдэгдэхүйц буурах, экспортлогчийн болон өргөдөл гаргагчийн өрсөлдөгч бизнесийн худалдаа хязгаарлагдах нөхцөл байдал үүсэхгүй байх учиртай.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

³⁷ 15 U.S. Code § 63 - Acquisition of stock of export trade corporation

³⁸ 15 U.S. Code chapter 66— Promotion of export trade, <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-66>> хандсан 2021.10.18

³⁹ 15 U.S. Code § 4001 - Congressional findings and declaration of purpose

⁴⁰ Export trading company act of 1982, International Trade Administration <<https://www.trade.gov/feature-article/export-trading-company-act-1982>> хандсан 2021.10.13

⁴¹ 15 U.S. Code § 4003 - Office of Export Trade in Department of Commerce

⁴² 15 U.S. Code § 4013 - Issuance of certificate

- **Бартерын тохиролцоо** (*Barter arrangements*)⁴³ Ерөнхийлөгч нь дараах эрхийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:
 - Засгийн газраас хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эдийн нөөцийг худалдах боломжгүй тохиолдолд гадаадад үйлдвэрлэсэн газрын тос, газрын тосны бүтээгдэхүүн, үндэсний ашиг сонирхолд чухал ач холбогдолтой бусад бараа, бүтээгдэхүүнээр солилцох;
 - АНУ-д үйлдвэрлэж, АНУ-аас экспортолдог хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эдийг АНУ-ын иргэд гадаадад үйлдвэрлэгдсэн газрын тос, газрын тосны бүтээгдэхүүн болон үндэсний ашиг сонирхолд чухал ач холбогдолтой бусад бараа үйлчилгээгээр солилцсон бол худалдаж авах.

2.1.3.Экспортыг дэмжих бүтэц зохион байгуулалт, экспортод чиглэсэн бодлого⁴⁴

АНУ-ын Үндсэн хуулиар Конгресст худалдааны асуудлаар хууль тогтоох, тариф ногдуулах, гадаад худалдааны бодлого тодорхойлох эрх мэдлийг олгодог. Үндсэн хуулийн дагуу зөвхөн Конгресс л гадаад худалдааг зохицуулах, тарифын хэмжээг тогтоох эрх мэдэлтэй боловч Ерөнхийлөгч нэмэлт хуулийн зохицуулалтын хүрээнд тарифын холбоотой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх эрх мэдлийг олж авах боломжтой.

Конгресс хэлэлцээр байгуулах болон түүнийг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газартай (Ерөнхийлөгч, Дэд Ерөнхийлөгч, Засгийн газар гэх мэт) хамтарч ажилладаг. АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газар (АНУХТГ) болон бусад олон агентлагууд худалдаа болон олон улсын эдийн засгийн чиг үүргийг хуулиар олгогдсон эрх мэдэл болон захиргааны эрх мэдлийн хүрээндээ гүйцэтгэдэг. АНУ-ын төрийн агентлагуудын хооронд худалдааны бодлогыг уялдуулж, төрийн болон төрийн бус хамаарал бүхий этгээдүүдийн санал, хүсэлтийг нэгтгэх системийг Худалдааны Төлөөлөгчийн газар (АНУХТГ) удирддаг бөгөөд энэ нь олон талын ашиг сонирхлыг тэнцвэржүүлж худалдааны асуудлаар АНУ-ын төрийн нэгдсэн “дуу хоолой”-г хүргэх зорилготой.

АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газар (*The Office of the U.S. Trade Representative*)⁴⁵

Худалдааны бодлого боловсруулах гол агентлаг болох АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн хэрэгжүүлэх алба АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газрын нь тэргүүн нь кабинетын (Засгийн газрын) гишүүн бөгөөд Ерөнхийлөгчийн худалдааны бодлогын асуудал эрхэлсэн зөвлөх, АНУ-ын худалдааны хэлэлцээрийн ахлах төлөөлөгч, агентлагуудын худалдааны бодлогыг уялдуулан зохицуулах үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулагч юм. Тэрбээр жил бүр Ерөнхийлөгчийн худалдааны бодлогын хөтөлбөр болон гадаад худалдаанд тулгарч буй саад бэрхшээлүүдийг тайлагнадаг.

Конгресс нь Худалдааны Төлөөлөгчийн албан тушаалаар АНУ-ын дотоод болон гадаад бодлого, худалдааны асуудал эрхэлсэн олон төрлийн агентлагууд, дотоодын хамаарал бүхий этгээдүүдийн тус тусын эрх ашгийг тэнцвэржүүлэх “шударга зуучлагч” бий болгохыг зорьсон. Жил бүр Ерөнхийлөгчийн өмнөөс АНУ-ын худалдааны хэлэлцээрийн хөтөлбөр болон түүний хэрэгжилтийн талаар Конгресст тайлагнадаг.

⁴³ 15 U.S. Code § 4053 - Barter arrangements

⁴⁴ U.S. Trade Policy Functions: Who Does What?, Congressional Research Service, Updated December 3, 2020<<https://sgp.fas.org/crs/misc/IF11016.pdf>> хандсан 2021.10.13

⁴⁵ The Office of the U.S. Trade Representative <<https://ustr.gov/about-us/about-ustr>> хандсан 2021.10.13

АНУХТГ нь өөрсдийн хариуцсан чиглэлүүдийн хүрээнд худалдааны бодлогын зохицуулалтыг хийдэг. Үүнд:

- Худалдаа (хоёр талт, олон талт, бүс нутгийн) болон хөрөнгө оруулалтын асуудлууд;
- Америкийн бараа, үйлчилгээний бусад зах зээлд нэвтрэх арга замуудыг өргөжүүлэх;
- Олон улсын бараа бүтээгдэхүүний тухай хэлэлцээр;
- АНУ-ын импортын бодлогод нөлөөлөх хэлэлцээрүүд;
- АНУ-ын Хөнгөлөлтийн ерөнхий систем (ХЕС);
- 1974 оны Худалдааны тухай хуулийн 301 дүгээр зүйлд үндэслэсэн гадаадын шударга бус худалдааны үйл ажиллагаатай холбоотой гомдол, 201 дүгээр зүйлд заасан импортын хөнгөлөлттэй холбоотой хэрэг, АНУ-ын дотоодын хуулийн 1377 дугаар зүйл болон 337 дугаар зүйлд үндэслэсэн хэргүүд;
- Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (ЭЗХАХБ), НҮБ-ын Худалдаа хөгжлийн бага хурал зэрэг олон улсын байгууллагуудын зохицуулалттай худалдаа, шууд хөрөнгө оруулалт, бүтээгдэхүүний тухай хэргүүд;
- Худалдаатай холбоотой оюуны өмчийг хамгаалах асуудлууд;
- Дэлхийн Худалдааны Байгууллага (ДХБ)-тай холбоотой асуудлууд.

АНУ-ын Худалдааны яам (*The U.S. Department of Commerce*)⁴⁶

Худалдааны яам нь хөдөө аж ахуйн бус худалдааны олон чиг үүргийг гүйцэтгэдэг.

- Олон улсын худалдааны газар (*International Trade Administration*) нь АНУ-ын экспортыг сурталчлах, гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах зорилгоор зах зээлийн судалгаа, бизнесийн харилцаа холбоо болон бусад үйлчилгээг үзүүлдэг. Түүнчлэн “шударга бус” гадаад худалдааны үйл ажиллагааны АНУ-ын аж үйлдвэрийн салбарт үзүүлж болзошгүй сөрөг үр дагаврыг арилгах зорилгоор антидемпинг болон нөхөн төлбөрийн шалгалт явуулдаг бөгөөд гадаад улсууд АНУ-ын худалдааны хэлэлцээрт хэрхэн нийцэж буйг хянадаг.
- Үйлдвэрлэл, аюулгүй байдлын товчоо (*The Bureau of Industry and Security*) нь лиценз олгох, давхар ашиглалттай экспортын бараа бүтээгдэхүүнийг хянах үйл ажиллагаа эрхэлдэг. Түүнчлэн тодорхой импортын бараа бүтээгдэхүүн үндэсний аюулгүй байдалд хор хөнөөл учруулж байгаа эсэхийг шалгадаг (Худалдааг өргөжүүлэх тухай хуулийн 232 дугаар зүйлийн дагуу).
- Эдийн засгийн хөгжлийн газар (*The Economic Development Administration*) нь пүүсүүдэд зориулсан Худалдааг зохицуулах туслалцааны хөтөлбөрийг (Trade Adjustment Assistance) зохион байгуулдаг. Энэ нь пүүсүүдийг импортын өрсөлдөөн болон худалдааны либералчлалд дасан зохицоход дэмжлэг үзүүлдэг.
- Эдийн засгийн шинжилгээний товчоо (*The Bureau of Economic Analysis*) болон Тооллогын товчоо (*Census Bureau*) нь худалдааны мэдээллийг цуглуулж, дүн шинжилгээ хийдэг.

АНУ-ын Хөдөө аж ахуйн яам (*The U.S. Department of Agriculture*)⁴⁷

Хөдөө аж ахуйн яам нь АНУ-ын хөдөө аж ахуйн худалдааг сурталчлах, зохицуулах болон АНУ-ын худалдааны хэлэлцээрт хөдөө аж ахуйн асуудалд оролцох үүрэгтэй.

- Амьтан, ургамлын эрүүл мэндийн хяналтын хэлтэс (*The Animal and Plant Health Inspection Service*) нь ургамал, амьтны хортон шавьж, өвчлөлийг АНУ-ын хилээр нэвтрүүлэхээс урьдчилан сэргийлдэг.

⁴⁶ U.S. Department of Commerce <<https://www.commerce.gov>> хандсан 2021.10.13

⁴⁷ The U.S. Department of Agriculture <<https://www.usda.gov>> хандсан 2021.10.13

- Хүнсний аюулгүй байдал, хяналтын хэлтэс (The Food Safety and Inspection Service) нь АНУ-ын мах, шувуу, өндөгний бүтээгдэхүүнийг (үүнд импортын бүтээгдэхүүн багтана) хянадаг.
- Гадаадын хөдөө аж ахуйн хэлтэс (The Foreign Agricultural Service) нь АНУ-ын хөдөө аж ахуйн экспортын санхүүжилт, туслалцаа, хөдөө аж ахуйн импортын квот, тариаланчдад зориулсан Худалдааг зохицуулах туслалцааны хөтөлбөр зэргийг удирддаг.

АНУ-ын Төрийн департамент (The U.S. Department of State)⁴⁸

Төрийн департамент нь АНУ-ын худалдаа, эдийн засгийн харилцааг өөрийн товчоо, элчин сайдын яамдуудаар дамжуулан хянадаг. Төрийн департамент нь АНУХТ-ийн хамт АНУ-ын Хөрөнгө оруулалтын хоёр талт гэрээний хөтөлбөрийг удирддаг.

АНУ-ын Сангийн яам (The U.S. Department of Treasury)⁴⁹

Сангийн сайд нь Ерөнхийлөгчийн олон улсын эдийн засгийн бодлогын ахлах зөвлөх юм. АНУ-ын Сангийн яам нь АНУХТГ-ийн хамт худалдааны хэлэлцээрийн валютын заалт болон санхүүгийн үйлчилгээний талаарх хэлцлийг хариуцдаг. Түүнчлэн энэхүү яам нь үндэсний аюулгүй байдалд нөлөөлж болзошгүй хөрөнгө оруулалтыг судалж, Гадаадын хөрөнгө оруулалтын комиссыг удирддаг бөгөөд Гадаад хөрөнгийн хяналтын газраар дамжуулан АНУ-ын хориг арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг.

АНУ-ын Дотоодын аюулгүй байдлын яам (The U.S. Department of Homeland Security)⁵⁰

ДАБЯ нь хууль ёсны худалдааг идэвхжүүлэхийн зэрэгцээ АНУ-ын хил хязгаарыг хамгаалахыг эрмэлздэг. ДАБЯ-ны Хил, гааль хамгаалалт нь АНУ-ын нэвтрэх боомтуудаар дамжин өнгөрөх бараа бүтээгдэхүүний урсгалыг зохицуулдаг. Түүнчлэн ДАБЯ нь хил дээр тариф хурааж, худалдааны хуулиудыг хэрэгжүүлдэг.

Экспорт-Импортын банк (Export-Import Bank)⁵¹

Экспорт-Импортын банк нь АНУ-ын дотоодын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор АНУ-ын бараа, үйлчилгээний экспортын санхүүжилт болон даатгалыг үйлчилгээ үзүүлдэг. Үүнийг хувийн хэвшлийнхэн хүсэхгүй, эсвэл хийх боломжгүй тохиолдолд олгохыг зорьдог; мөн гадаад орнуудын санал болгож буй санхүүжилтийг эсэргүүцэх зорилгоор.

АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлаг (The U.S. Agency for International development)⁵²

Гадаадын тусламжийн агентлаг болох ОУХА нь АНУ болон хөгжиж буй орнуудын харилцаанд нөлөөлөх эдийн засгийн асуудлуудад хандаж ажилладаг. Хөгжиж буй орнуудын эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих зорилготой худалдааны чадавхыг бэхжүүлэх хөтөлбөрийг удирддаг.

АНУ-ын Худалдаа хөгжлийн агентлаг (The U.S. Trade and Development Agency)⁵³

ХХА нь хөгжиж буй орнуудад хэрэгжүүлж буй төслүүдийн экспортын боломжийг АНУ-ын пүүсүүдтэй холбож АНУ-ын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилготой ажилладаг. Түүнчлэн техник эдийн засгийн үндэслэл, төсөл боловсруулах бусад үйл ажиллагаа, болон гадаад худалдан авагчдыг АНУ руу татах худалдааны урвуу үүрэг гэх мэт түншлэлийг бий болгох үйл ажиллагааг санхүүжүүлдэг.

⁴⁸ The U.S. Department of State <<https://www.state.gov>> хандсан 2021.10.13

⁴⁹ The U.S. Department of Treasury <<https://home.treasury.gov>> хандсан 2021.10.13

⁵⁰ The U.S. Department of Homeland Security <<https://www.dhs.gov>> хандсан 2021.10.13

⁵¹ Export-Import Bank <<https://www.exim.gov>> хандсан 2021.10.13

⁵² The U.S. Agency for International development <<https://www.usaid.gov>> хандсан 2021.10.13

⁵³ The U.S. Trade and Development Agency <<https://ustda.gov>> хандсан 2021.10.13

АНУ-ын Олон улсын худалдааны комисс (*The U.S. International Trade Commission*)⁵⁴

АНУ-ын ОУХК нь бие даасан агентлаг бөгөөд антидемпинг болон нөхөн төлбөрийн хэргүүд (Олон улсын худалдааны газрын хамт), “201 дүгээр зүйл” -ийн дагуу “шударга” арилжаалагдсан барааны импортын хэт их өсөлтөөс түр чөлөөлөх хамгаалалтын хэргүүд, АНУ-ын оюуны өмчийн эрхийг зөрчсөн (“337 дугаар зүйл”) гэх хэргүүдийг тус тус шалгадаг. Тэд Конгресс, Ерөнхийлөгч, болон АНУХТГ-т зориулж худалдааны дүн шинжилгээ боловсруулдаг ба АНУ-ын тарифын хуваарийг хөтөлдөг.

Худалдааг дэмжих зохицуулах хороо (*The Trade Promotion Coordinating Committee*)⁵⁵

Худалдааг дэмжих зохицуулах хороо нь экспортыг дэмжих засгийн газрын агентлагуудыг зохицуулж, тэргүүлэх чиглэлийг тогтоох үүрэг бүхий агентлаг хоорондын хороо бөгөөд Ерөнхийлөгчид экспортыг дэмжих нэгдсэн төсвийг танилцуулдаг. Засгийн газрын худалдааг дэмжих үйл ажиллагааны уялдаа холбоог хангах, экспортлогчдод илүү сайн туслах зорилгоор экспорттой холбоотой хөтөлбөр хэрэгжүүлдэг дээр дурдсан 20 гаруй Засгийн газрын яам, агентлагуудыг нэгтгэдэг.

Экспортыг дэмжих арга хэмжээ

Экспортын тусламжийн үйлчилгээ: АНУ-ын засгийн газар экспортлогчдод худалдаатай холбоотой мэдээллийг түгээх, гадаад орны зах зээлийн судалгаа хийх, шинэ болон туршлагатай экспортлогчдод зөвлөгөө өгөх зэрэг экспортын тусламжийн үйлчилгээ үзүүлдэг. Түүнчлэн, засгийн газар нь бизнесүүдийг хооронд нь тохируулах үйлчилгээ эрхэлдэг бөгөөд үүнд худалдааны асуудлаарх ажлын айлчлалууд (АНУ-ын Засгийн газрын өндөр албан тушаалтнуудын удирдлага дор гадаад улс орнуудад бизнесийг хөгжүүлэх зорилготой томилолтууд) болон зочид, төлөөлөгч хүлээн авах (АНУ-д гадаадын худалдан авагчдыг авчирч АНУ-ын пүүсүүдтэй уулзуулах) багтдаг. Экспортын шууд тусламжийг олгодог гол агентлагуудад АНУ-ын Хөдөө аж ахуйн яам, Худалдааны яам, Төрийн департамент, Жижиг үйлдвэрийн захиргаа болон Худалдаа хөгжлийн агентлаг багтдаг.

Техник эдийн засгийн үндэслэл: АНУ-ын Засгийн газар АНУ-ын бараа, үйлчилгээний экспортыг нэмэгдүүлэх боломжтой гадаад орнуудад хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй төслүүдийн эдийн засаг, санхүү, техникийн болон бусад асуудлуудад үнэлгээ хийх техник эдийн засгийн үндэслэлийг боловсруулдаг (АНУ-ын Хөгжлийн агентлаг болон Худалдаа хөгжлийн агентлаг гүйцэтгэнэ).

Экспортын санхүүжилт ба даатгал: АНУ-ын Засгийн газрын агентлагууд хэд хэдэн шалтгааны улмаас гадаад улс орнууд руу чиглэсэн экспортын үйл ажиллагааг санхүүжүүлж, даатгаж болно. Үүнд:

- экспортлогч эсвэл хувийн санхүүгийн байгууллагууд ганцаараа үүрэх боломжгүй арилжаа, улс төрийн эрсдэлийг хүлээх;
- хувийн хэвшлийн экспортын санхүүжилтийн хугацаа болон бусад хязгаарлалтыг даван туулах;
- тухайн улсын засгийн газрын дэмжлэгтэй экспортын зээлийн санхүүжилтийг эсэргүүцэх. АНУ-ын Хөгжлийн агентлаг нь хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний экспортын санхүүжилтийг хариуцдаг бол Экспорт, импортын банк нь хөдөө аж ахуйн бус экспортын санхүүжилт, даатгалыг хариуцах агентлаг юм.

Засгийн газар хоорондын сурталчилгаа: Ихэнх тохиолдолд АНУ-ын компаниуд илүү их хэмжээний гадаадын санхүүжилт, татаас болон засгийн газрын бусад хэлбэрийн дэмжлэгтэй гадаадын аж ахуйн нэгжүүдийн шууд өрсөлдөөнтэй тулгардаг. АНУ-ын компаниудыг экспортын зах зээл дээрх гадаадын өрсөлдөгч нартай адил хэмжээний

⁵⁴ The U.S. International Trade Commission <<https://www.usitc.gov>> хандсан 2021.10.13

⁵⁵ The Trade Promotion Coordinating Committee <<https://www.trade.gov/tccc>> хандсан 2021.10.13

боломжоор хангахын тулд АНУ дипломат хэрэгслүүдийг ашиглах боломжтой. Үүнд оролцох гол агентлагууд нь Худалдааны яам, Төрийн Департамент болон АНУ-ын Худалдааны Төлөөлөгчийн газар юм.

2.2. БҮГД НАЙРАМДАХ ПОЛЬШ УЛС

2019 оны байдлаар Польш Улс ДНБ-ний хэмжээгээр дэлхийд 21-р байранд, нийт экспортын хэмжээгээр 22-т, нийт импортын хэмжээгээр 18-т, нэг хүнд ногдох ДНБ-ээр 57-д, эдийн засгийн цогц байдлын индекс⁵⁶ (Economic Complexity Index-ECI)-ээр 23-т тус тус жагсаж байна.

Импортын дийлэнх хувийг Европын Холбооны гишүүн орнууд болох Герман, Итали, Нидерланд, Франц, Чех зэрэг томоохон түншүүдтэй эрхэлдэг худалдаа бүрдүүлдэг. Харин Европын Холбооны гишүүн бус худалдааны гол түншүүд нь ОХУ, БНХАУ бөгөөд нийт импортын 20 орчим хувийг бүрдүүлж байна.

ЕХ нь худалдааны нэг бүс учир ЕХ-ны гишүүн улсад үйлдвэрлэсэн, эсхүл гаднаас импортолсон бүх бараа (цөөн тооны бараа үүнд хамаарахгүй) чөлөөтэй эргэлдэж болно. ЕХ-ны гишүүн улсуудын гаалийн байгууллагууд нь хил дээр бараа шалгах эрхтэй боловч ЕХ-нд үйлчилдэг нэгдсэн гаалийн хуулиар ЕХ-ны доторх бүх хураамж, саад бэрхшээлийг арилгасан.

ЕХ-ны гаднаас импортолсон бараа бүтээгдэхүүнд тариф ногдуулдаг.

Холбооны гаалийн код⁵⁷ нь ЕХ ба ЕХ-ны гишүүн бус орнуудын хоорондох бараа бүтээгдэхүүний худалдаанд хамааралтай бүх ерөнхий дүрэм, журмыг агуулдаг. Кодыг бүх гишүүн улсад шууд мөрдөгдөх Гаалийн газрын нарийвчилсан журам дагалдана.

Импортын хэмжээ, зарим гол нэрийн бараа: Польш Улсын импортын дийлэнхийг автомашин (11.4 тэрбум ам.доллар), түүхий нефть (10 тэрбум ам.доллар), тээврийн хэрэгслийн эд анги (9.01 тэрбум ам.доллар), савласан эм (5.21 тэрбум ам.доллар), өргөн нэвтрүүлгийн төхөөрөмж (5.11 тэрбум ам.доллар) зэргийг гол төлөв ХБНГУ (69.6 тэрбум ам.доллар), БНХАУ (26.9 тэрбум ам.доллар), Итали (14.9 тэрбум ам.доллар), Нидерланд (13.1 тэрбум ам.доллар), ОХУ (11.8 тэрбум ам.доллар)-аас импортлодог байна.

2019 онд Польш Улс нь дээврийн хавтан (80.3 сая ам.доллар), хаягдал цагаан тугалга (26.6 сая ам.доллар)-ын дэлхийн хамгийн том импортлогч улс болжээ.⁵⁸

Импортын хязгаарлалт: ЕХ-ны гишүүн улсын хувьд Польш Улс нь импортын хувьд хүрээлэн буй орчин, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журам, хүн, ургамал, амьтны эрүүл мэндийг хамгаалахтай холбоотойгоор дараахыг хориглодог. Үүнд: зохиогчийн эрхийн зөрчилтэй, эсхүл хуурамч бараа, зарим химийн бүтээгдэхүүн, генийн өөрчлөлттэй организм, амьд амьтан болон амьтны гаралтай бүтээгдэхүүн орж байна.⁵⁹

⁵⁶ Харвардын Их Сургуулийн профессор Рикардо Хаусман, MIT сургуулийн профессор Хидалго нарын боловсруулсан “Эдийн засгийн цогц байдлын индекс” (Economic Complexity Index). Энэхүү индекс тухайн улсын экспортын цогц байдлын түвшинг үнэлдэг. Тус индекс нь өөрийн стандарттай байх ба утга нь 0 байвал хөгжлийн түвшин нь дэлхийн түвшинтэй адил, эсхүл утга 1 (-1) байвал дэлхийн дунджаас дээгүүр (доогуур) байна гэж үзнэ. Төрөлжилтийн түвшин өндөр байх тусам эдийн засаг төдий хэмжээний нарийн цогц бүтэцтэй байна гэсэн үг юм. Төрөлжилтийн боломжит утга бүрд эдийн засгийн цогц байдлын үзүүлэлт ялгаатай байдаг.

⁵⁷ Regulation (EC) No. 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernised Customs Code) <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aado0001>>

⁵⁸ Observatory of Economic Complexity, <<https://oec.world/en/profile/country/pol>>

⁵⁹ Doing business in Poland 2016, HSBC <<https://www.business.hsbc.com.cn/-/media/library/markets/poland/pdf/poland-countryguide.pdf>> <<https://www.trade.gov/knowledge-product/poland-trade-barriers>>

2.2.1.Эрх зүйн зохицуулалт

Эрх зүйн зохицуулалтын хувьд БНПУ-д худалдааны асуудлыг зохицуулсан бие даасан хуульгүй. Тус улсад зөвшөөрөгдсөн бизнесийн хэлбэрийг 2000 онд баталсан **Худалдааны компаниудын тухай хууль**⁶⁰-иар зохицуулж байна. Тус хуулиар худалдааны компани, түүний хэлбэр, эрх зүйн байдал, худалдааны компани байгуулах, нэгтгэх, нийлүүлэх, хуваах өөрчлөх байгуулах, мөн хууль зөрчигчид хариуцлага ногдуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулсан байна.

БНПУ нь 2004 онд Европын холбоо (ЕХ)-нд нэгдэн орсон бөгөөд гишүүн улсын хувьд компани байгуулах журам нь Польш Улсын иргэн болон ЕХ болон Европын эдийн засгийн бүсийн Европын чөлөөт худалдааны холбоо (ЕЧХХ)-ны гишүүдэд нэгэн адил үйлчилнэ.

Польш Улсад дараах бизнесийн эрх зүйн хэлбэрүүд нь ЕХ, ЕЧХХ-ын хөрөнгө оруулагчид болон Польш Улсад оршин суух журмаар зохицуулагдсан этгээдэд нээлттэй байдаг.

- Ганцаар өмчлөл;
- Иргэний нөхөрлөл – хамтарсан хөрөнгө оруулалтын төсөл, эсхүл консорциумууд;
- Бүртгэлтэй нөхөрлөл;
- Хязгаарлагдмал нөхөрлөл;
- Мэргэжлийн нөхөрлөл;
- Хязгаарлагдмал хувьцаат нөхөрлөл;
- Хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани;
- Хувьцаат компани;
- Европын компани;
- Европын эдийн засгийн сонирхлын бүлэг;

Түүнчлэн, гадаадын бизнес эрхлэгчид Польш Улсад салбар, эсхүл төлөөлөгчийн газар хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулж болно.

Ням гарагт бүх төрлийн худалдааг хориглох тухай хууль⁶¹ нь 2018 оны 3 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн Польш Улсад хэрэгжиж эхэлсэн.

Польшийн Католик сүм болон Польшийн үйлдвэрчний эвлэлийн санаачилсан уг хууль нь дэлгүүр, үйлчилгээний газруудын ажилчид Ням гарагт бусдын адил амрах эрхтэй гэх үзэл дээр хэрэгжиж байгаа бөгөөд иргэдийн гэр бүлдээ зарцуулах цагийг нэмэгдүүлэх зорилготой юм.

Уг хуулиар тогтоосон хязгаарлалтыг 3 жилийн турш шат дараатайгаар нэвтрүүлж байгаа бөгөөд 2018 оноос сар бүрийн хоёр Ням гарагт худалдаа хийхийг, 2019 оноос гурван Ням гараг, 2020 оноос бүх Ням гарагуудад худалдаа хийхийг хоригложээ. Ингэхдээ зөвхөн Зул сарын баяр, Улаан өндөгний баяр зэрэг нийт 7 баярын үеэр таарсан Ням гарагуудад худалдааны газрууд ажиллах юм.

Харин нисэх онгоц болон галт тэрэгний буудал, ШТС дахь дэлгүүр, ТҮЦ, ресторан, эмийн сан, цэцгийн дэлгүүр, талх, нарийн боовны дэлгүүр болон шуудангийн газар, салбаруудад дээрх хууль үйлчлэхгүй юм.

2.2.3.Экспортыг дэмжихэд чиглэсэн бодлого, бүтэц зохион байгуулалт

Балтын тэнгисийн орнуудын хувьд экспортыг дэмжихэд чиглэсэн бодлогууд нь гол төлөв эдийн засгийн хямралын дараа буюу 2011-2012 онуудад боловсруулагдсан байна. Польш Улсын хувьд экспортыг дэмжих бодлого нь үндэсний брендийг хөгжүүлэх, эдийн засаг худалдааны

⁶⁰ Law Of 15 September 2000, The Code Of Commercial Companies, Poland
<<https://www.global-regulation.com/translation/poland/2986292/law-of-15-september-2000%252c-the-code-of-commercial-companies.html>>

⁶¹ <https://www.statista.com/topics/5173/sunday-trading-ban-in-poland/>

хамтын ажиллагааны төрийн айлчлал, гадаад зах зээлүүдийн талаарх мэдээллээр Польшийн компаниудыг хангах, санхүүгийн арга хэрэгсэл гэх 4 үндсэн хүрээнд явагдаж байсан бол 2016 онд гадаад дахь Польш компаниудад дэмжлэг үзүүлэх чиглэл ерөнхий өсөлтийн стратегийн 5 дахь чиглэл болон нэмэгдсэн байна.⁶² Мөн дээрх чиглэлүүд нь Тогтвортой хөгжлийн зорилтуудтай уялдуулан 2017 онд баталсан “Хариуцлагатай хөгжлийн стратеги”⁶³-ийн баримт бичигт тусгагдсан байна.

Дээр дурдсан хямралын дараах бодлогууд нь ЕХ-ны гишүүн бус зах зээлүүд рүү чиглэгдэж байгаагаар онцлог байна. Польш Улсын хөгжлийн бодлогод Ази, Африк, Америкийн шинэ зах зээлүүдийг онцолсон бөгөөд ЕХ-ны гишүүн бус зах зээл дотор БНХАУ хамгийн чухал байр суурийг эзэлж байна.

Хэрэгжүүлж буй бодлогуудтайгаа уялдуулан улс орнууд институц, бүтэц зохион байгуулалтын хувьд мөн томоохон өөрчлөлт шинэчлэлтүүдийг хийсэн байна. Тухайлбал, Польш Улс нь Дэд бүтэц, бүс нутгийн хөгжлийн яам болон Эдийн засгийн яамыг хэсэгчлэн нэгтгэн Хөгжлийн яамыг 2015 онд байгуулсан (2018 оноос Хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн хөгжлийн яам), мөн өмнө олон яам, агентлагт худалдаатай холбоотой чиг үүрэг хэрэгжүүлж байсныг нэгтгэн 2016 онд Хөрөнгө оруулалт, эдийн засгийн хөгжлийн яамны дэргэд **Польшийн Хөгжлийн санг** байгуулсан байна. Тус сан нь Аж үйлдвэрлэлийн хөгжлийн агентлаг, Үндэсний Аж ахуйн банк, Экспортын зээлийн даатгалын корпорац, Польшийн Хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг, мөн Польшийн Аж ахуйн нэгжүүдийг хөгжүүлэх агентлагуудын үйл ажиллагааг уялдуулах, зохицуулах үүргийг гүйцэтгэнэ.

Польшоос гадна Европын Холбооны орнууд ч гэсэн экспортыг дэмжсэн бодлого, хариуцсан агентлаг, санхүүжүүлэгч байгууллагатай байгаа юм. Доорх хүснэгтэд зарим орнуудын талаарх мэдээллийг оруулав.

Хүснэгт 7. Зарим ЕХ-ны гишүүн орны экспортод чиглэсэн бодлого, институц

Улсын нэр	Засгийн газраас экспортыг дэмжихэд чиглэсэн бодлого	Хариуцсан бүтэц, агентлаг	Санхүүжүүлэгч байгууллага (Экспортын зээлийн агентлаг)
Испани	Испанийн эдийн засгийг олон улсын болгох хөтөлбөр	ICEX	CESCE, ICO
Латви	Тусдаа стратеги байхгүй, Үйлдвэрлэлийн хөгжлийн стратегийн нэг хэсэг	LIAA	ALTUM
Литва	Экспортын хөгжил 2016-2020	INVEGA	INVEGA
Польш	Шинэ хөгжлийн стратеги 2016	Польшийн хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг	Польшийн экспортын зээлийн даатгал, батлан даалтын корпорац (KUKE)
Португал	Олон улсын хөтөлбөр	AICEP	COSEC
Словак	Гадаад эдийн засгийн харилцааны стратеги 2014-2020	SARIO	Eximbanka
Унгар	“Дорнодын нээлт”	HIPA, Худалдааны төв	Exim
Чех	Экспортын стратеги 2012-2020	Czech-Trade	CEB, EGAP
Эстони	EAS Strategy 2015–2018	EAS	KredEx

Эх сурвалж: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aado0001>

⁶² Йлтетд, Andrea & Antalyczy, Katalin. (2017). Export Promotion Aims and Reality: A Comparison of the Iberian, Baltic and Central European Region. Baltic Journal of European Studies. https://www.researchgate.net/publication/318396765_Export_Promotion_Aims_and_Reality_A_Comparison_of_the_Iberian_Baltic_and_Central_European_Region хандсан 2021.08.23

⁶³ The Strategy for Responsible Development for the period up to 2020 (including the perspective up to 2030) – SRD, https://www.gov.pl/sor/2017/streszczenie_en хандсан 2021.10.13

Польшийн хөрөнгө оруулалт, худалдааны агентлаг-ПХОХА⁶⁴ (*The Polish Investment and Trade Agency*) нь Польшийн бизнесийн гадаад тэлэлт болон Польш руу шууд хөрөнгө оруулалтын урсгалыг дэмжиж чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг Засгийн газрын агентлаг юм. Тус агентлаг нь анх 1992 онд Гадаад хөрөнгө оруулалтын агентлаг нэртэйгээр байгуулагдаж, 2003 онд Польшийн мэдээллийн агентлагтай нэгдэж Польшийн мэдээлэл, гадаад худалдааны агентлаг болсон. Улмаар 2017 онд нэрээ өөрчлөн ПХОХА болсон. ПХОХА нь Польшийн Хөгжлийн сангийн групптэй хамтран ажилладаг бөгөөд Хөгжил, хөдөлмөр, технологийн яаманд харьяалагддаг.

Агентлаг нь мөн Польшийн экспортыг нэмэгдүүлэх зорилготой юм. Бизнес эрхлэгчдийг дэмжиж тодорхой төслүүдтэй холбоотой захиргааны болон хууль эрх зүйн хүндрэл, чирэгдлийг даван туулахад дэмжлэг үзүүлдэг бөгөөд хууль эрх зүйн шийдлүүдийг боловсруулж, тохиромжтой байршил, найдвартай түнш, ханган нийлүүлэгчдийг хайж олоход тусалдаг.

Агентлаг нь инновацлаг жижиг, дунд үйлдвэрийг өргөжүүлэхэд чиглэсэн “Польшийн техникийн гүүрүүд” зэрэг экспортыг дэмжсэн төслүүдийг хэрэгжүүлдэг. Польшийн тэргүүлэх салбаруудтай идэвхтэй хамтран ажиллаж, шинэ зах зээлд хөгжихийг хүсч буй Польшийн компаниудад дэмжлэг үзүүлдэг.

ПХОХА нь гадаадад байршиж буй Польшийн бизнес эрхлэгчдэд шууд туслалцаа үзүүлэх зорилгоор дэлхийн өнцөг булан бүрт дэмжлэг үзүүлэх сүлжээг бий болгож, дэлхийд нийтдээ 70 офис байгуулах юм. ПХОХА-ийн Гадаад Худалдааны офисууд нь гадаадад шинэ боломж хайж буй Польшийн экспортлогч, хөрөнгө оруулагчдад дэмжлэг үзүүлэх үүрэгтэй, Польшийн компаниудын хурдацтай өсөж болохуйц алслагдсан зах зээл дээр төвлөрөн ажилладаг.

Экспортын консалтингийн үйлчилгээний хүрээнд дараах, үйл ажиллагаа явуулж, үйлчилгээ үзүүлдэг байна:

- Экспортын боломжит байдлын шинжилгээ;
- Мэдээллийн багц бэлтгэх;
- Сонгосон зах зээлд тэлэх стратеги боловсруулах;
- Боломжит бизнесийн түншүүдийн жагсаалтыг бэлтгэх;
- Бизнесийн түншүүдийн баталгаажуулалт;
- B2B уулзалтуудыг зохион байгуулах;
- Бизнес эрхлэгчдийн 2 талт уулзалтыг зохион байгуулах;
- Төрийн байгууллагуудтай холбоо тогтооход дэмжлэг үзүүлэх;
- Сургалт зохион байгуулах.

Нэмэлт үйлчилгээ:

- Гадаадад байгаа офисын өрөө.
- Варшав дахь хурлын төв, албан тасалгааны түрээс.

Польш Улсаас гадаад улсад суугаа ДТГ:⁶⁵ ПХОХА-ийн офисуудаас гадна Польш Улсаас гадаадад суугаа Дипломат төлөөлөгчийн газрууд (ДТГ)-д худалдаа, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих үүрэг бүхий нэгжүүд ажилладаг. Эдгээр нэгжүүд нь Эдийн засгийн яаманд харьяалагдах бөгөөд гол төлөв жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжихээс гадна Польш бараа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ худалдан авах, тус улсад хөрөнгө оруулалт хийх сонирхолтой гадаадын компаниудад дэмжлэг үзүүлдэг.

⁶⁴ The Polish Investment and Trade Agency, <https://www.paih.gov.pl/about_us/paih> хандсан 2021.10.13

⁶⁵ Polska export promotion portal <<https://www.trade.gov.pl/en/invest-in-poland/help-for-importers/supporting-institutions/1987.supporting-institutions.html>> хандсан 2021.08.23

Эдийн засгийн онцгой бүс гэж (ЭЗОБ)⁶⁶ 1994 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдрийн Эдийн засгийн онцгой бүсийн тухай хуульд заасны дагуу эрх зүйн хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр бизнесийн үйл ажиллагаа эрхэлж болох тус улсын нутаг дэвсгэрийн хүн ам оршин суудаггүй, тусгаарлагдсан хэсгийг хэлнэ гэж заажээ.

Эдийн засгийн тусгай бүсүүдийг дараах зорилгоор байгуулна.

- бүс нутгийн эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгах;
- пост-индустриал өмч, дэд бүтцийг удирдах;
- шинэ ажлын байр бий болгох;
- гадаадын хөрөнгө оруулагчдыг Польш руу татах.

БНПУ-д нийт 14 эдийн засгийн онцгой бүс байгаа бөгөөд тэдгээрт:

- Орлогын албан татвараас чөлөөлөх;
- Үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвараас чөлөөлөх;
- Хөрөнгө оруулалтын зорилгоор өрсөлдөхүйц үнээр бэлтгэсэн талбай;
- Хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаатай холбоотой үнэгүй дэмжлэг зэрэг дэмжлэг, чөлөөлөлтүүдийг олгодог байна.

2.3. БҮГД НАЙРАМДАХ СОЦИАЛИСТ ВЬЕТНАМ УЛС

2019 оны байдлаар Вьетнам Улс ДНБ-ний хэмжээгээр дэлхийд 44-р байранд, нийт экспортын хэмжээгээр 20-т, нийт импортын хэмжээгээр 20-т, нэг хүнд ногдох ДНБ-ээр 134-д, эдийн засгийн цогц байдлын индекс (*Economic Complexity Index – ECI*)-ээр 65-т тус тус жагсаж байна.⁶⁷

Импортын хэмжээ, зарим гол нэрийн бараа: Вьетнам Улсын импортын дийлэнхийг микросхем (27.1 тэрбум ам.доллар), телефон утас (13.7 тэрбум ам.доллар), цэвэршүүлсэн нефть (6.92 тэрбум ам.доллар), хөнгөн резинэн сүлжмэл даавуу (5.3 тэрбум ам.доллар), хагас дамжуулагч төхөөрөмж (4.38 тэрбум ам.доллар) зэргийг ихэвчлэн БНХАУ (91.1 тэрбум ам.доллар), БНСУ (47.8 тэрбум ам.доллар), Япон (16.3 тэрбум ам.доллар), Тайланд (11.8 тэрбум ам.доллар), Тайвань (11.4 тэрбум ам.доллар)-аас импортолдог байна.

2019 онд Вьетнам Улс нь хөнгөн резинэн сүлжмэл даавуу (5.3 тэрбум ам.доллар), синтетик судалтай утас нэхмэл даавуу (2.24 тэрбум ам.доллар), наргил модны самрын дэлхийн хамгийн том импортлогч улс болжээ.

Экспортын хэмжээ, зарим гол нэрийн бараа: Экспортын хувьд өргөн нэвтрүүлгийн төхөөрөмж (42.3 тэрбум ам.доллар), (телефон) утас (18.2 тэрбум ам.доллар), микросхем (15.5 тэрбум ам.доллар), нэхмэл гутал (10.6 тэрбум ам.доллар), арьсан гутал (6.43 тэрбум ам.доллар) зэрэг нь гол нэрийн барааг бүрдүүлдэг бөгөөд ихэнх тохиолдолд АНУ (63.7 тэрбум ам.доллар), БНХАУ (50.3 тэрбум ам.доллар), Япон (21.2 тэрбум ам.доллар), БНСУ (20.3 тэрбум ам.доллар), ХБНГУ (8.22 тэрбум ам.доллар) руу тус тус экспортолдог байна.

2019 онд Вьетнам Улс нь кокос, бразил самар, кешью (3.16 тэрбум ам.доллар), түлш мод (2.05 тэрбум ам.доллар), цемент (1.39 тэрбум ам.доллар), металаар бүрсэн бүтээгдэхүүн (1.37 тэрбум ам.доллар), шанцай (175 сая ам.доллар)-н дэлхийн хамгийн том экспортлогч улс болсон байна.

⁶⁶ <https://www.paih.gov.pl/why_poland/Polish_Investment_Zone>, A guide to special economic zones in Poland, <https://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=10800> хандсан 2021.08.23

⁶⁷ Observatory of Economic Complexity <<https://oec.world/en/profile/country/vnm>> хандсан 021.08.23

2.3.1.Эрх зүйн зохицуулалт

Вьетнам Улсад гадаад худалдаатай холбоотой асуудлыг “Гадаад худалдааны удирдлагын тухай хууль”⁶⁸-иар зохицуулж байна. Уг хуулийг Вьетнам Улсын Үндэсний Ассамблейгаас 2017 оны 6 дугаар сарын 12-ны өдөр баталж, 2018 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна. Хууль нь гадаад худалдааны үйл ажиллагааг зохицуулж буй дүрэм, журмуудыг стандартчилах, демпингийн эсрэг/ хамгаалалтын арга хэмжээг төвлөрсөн механизмын дор авчрахад чиглэсэн байна. Хууль хүчин төгөлдөр болсноор демпингийн эсрэг болон хамгаалалтын арга хэмжээтэй холбоотой өмнө мөрдөж байсан хэд хэдэн хууль тогтоомжууд хүчингүй болсон байна.

Бүтцийн хувьд Гадаад худалдааны удирдлагын тухай хууль нь 8 бүлэг, 113 зүйлээс бүрдэх бөгөөд дараах бүтэцтэй байна.

Хуулийн зохицуулалтын хамрах хүрээ: Энэ хууль нь гадаад худалдааг удирдах, гадаад худалдааны үйл ажиллагааг хөгжүүлэх холбоотой арга хэмжээ, мөн гадаад худалдааны үйл ажиллагааг ашиглахтай холбоотой маргааныг шийдвэрлэх асуудлыг хамарна.

Хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгохоор заасан байна. Үүнд:

1. *Гадаад худалдааны үйл ажиллагаа* гэж экспорт, импортын хэлбэрээр хийгддэг олон улсын бараа худалдан авах, худалдах үйл ажиллагааг; ре-экспортын зорилготой түр импорт; ре-импортлох зорилготой түр экспорт; хилээр нэвтрүүлэх; транзит мөн хууль болон БНСВУ-ын олон улсын гэрээнд заасны дагуу олон улсын бараа бүтээгдэхүүн худалдан авах, худалдахтай холбоотой бусад үйл ажиллагааг;
2. *Техникийн арга хэмжээ* гэж бүтээгдэхүүн, барааны чанар, стандарт, техникийн зохицуулалт, хүнсний аюулгүй байдал, хэмжилтийн тухай хууль тогтоомжийн дагуу экспорт, импортод хэрэгжүүлэх арга хэмжээг;
3. *Хорио цээрийн арга хэмжээ* гэж ургамал хамгаалал, хорио цээр, амьтны эрүүл мэнд, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, тэмцэх тухай хуульд заасан амьтан, амьтны гаралтай бүтээгдэхүүний хорио цээр, ургамлын хорио цээр, хилийн эрүүл мэндийн хорио цээрийн арга хэмжээг;
4. *Гаалийн онцгой бүс* гэж Вьетнам Улсын хууль тогтоомж, БНСВУ-ын олон улсын гэрээнд заасны дагуу Вьетнамын нутаг дэвсгэрт дахь газарзүйн бүсийг хэлнэ. Энэ бүсэд гадаад улстай бараа худалдах, солилцох ажлыг экспорт, импортын үйл ажиллагаа гэж үзнэ.
5. Вьетнам Улсад оршин суудаггүй гадаад худалдаа эрхлэгч гэж Вьетнам Улсад хөрөнгө оруулалт, худалдаа, аж ахуйн нэгжийн тухай хууль тогтоомжид заасан хэлбэрээр хөрөнгө оруулалт, бизнесийн үйл ажиллагаа явуулдаггүй, мөн Вьетнамд төлөөлөгчийн газар, салбаргүй гадаадын худалдаа эрхлэгчийг хэлнэ гэж тус тус заажээ.

⁶⁸ Law On Foreign Trade Management < <http://vbpl.vn/TW/Pages/vbpqen-toanvan.aspx?ItemID=11096>> хандсан 2021.08.23

Хүснэгт 8. БНСВУ-ын Гадаад худалдааны удирдлагын тухай хуулийн бүтэц, агуулга

Бүлэг	Бүлгийн нэр	Тайлбар ⁶⁹
I	Нийтлэг үндэслэл	Гадаад худалдааны үйл ажиллагааны тодорхойлолт, Вьетнам дахь дотоод болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн импорт, экспортын эрхийг тодорхойлох.
II	Захиргааны арга хэмжээ	Бараа импортлох, экспортлохыг хориглох, түдгэлзүүлэх, тарифын квот, гарал үүслийн гэрчилгээ, ре-импорт/ре-экспорт, дамжин өнгөрөх, шилжүүлэн ачих гэх мэт.
III	Техникийн болон хорио цээрийн арга хэмжээ	Вьетнам Улсаас импортлож, экспортолж буй барааны чанар, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын талаар
IV	Худалдааны хамгаалалтын арга хэмжээ	Демпингийн эсрэг, хамгаалалт, татаасаас хамгаалах арга хэмжээг нэг дэвэр дор авчрах
V	Гадаад худалдааны үйл ажиллагаан дахь онц байдлыг хянах арга хэмжээ	Гадаад худалдаан дахь гео-политикийн асуудлыг шийдвэрлэх
VI	Гадаад худалдааны үйл ажиллагааг хөгжүүлэх арга хэмжээ	Зээлийг хөнгөвчлөх, худалдааг дэмжих гэх мэт.
VII	Гадаад худалдааны удирдлагын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой маргааныг шийдвэрлэх	Бусад улстай олон улсын худалдааны маргааныг шийдвэрлэх
VIII	Хэрэгжүүлэх заалт	Хуулийн төсөл хэрэгжиж эхлэх огноо, өөрчлөгдсөн захирамжууд, шилжилтийн заалтууд

Эх сурвалж: Law on Foreign Trade Management

2.3.2.Экспортыг дэмжихэд чиглэсэн бодлого, бүтэц зохион байгуулалт

Вьетнам Улс нь 2011 онд Экспорт, импортын 2011-2020 оны стратеги, 2030 он хүртэлх Алсын хараа⁷⁰ үндэсний хөтөлбөрийг батлан, хэрэгжүүлж байна. Энэхүү хөтөлбөр нь экспорт, импортыг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх, зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах, стратегийн түншлэлийг бий болгон бэхжүүлэх, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, эдийн засгийн бүтэц, шинэчлэлийг сайжруулах, худалдааны тэнцвэрийг хангах, улс орны ойрын болон урт хугацааны төлөвлөгөөнд эдийн засаг, улс төр-дипломатын ашиг сонирхлыг уялдуулах, олон улсын эдийн засгийн интеграцид бие даах чадварыг хөгжүүлэхэд ач холбогдолтой. Хөтөлбөрт дараах зорилт, чиглэлүүдийг тусгасан байна. Үүнд:

Экспортын чиглэл⁷¹

- Экспортын өсөлтийн тогтвортой хөгжүүлэх, экспортын нэмүү өртгийг сайжруулж, хамрах хүрээг өргөжүүлэх;
- Экспортын бүтцийг үйлдвэржилтийн шинэчлэл рүү чиглүүлж, нэмүү өртөгтэй, сайн боловсруулсан бүтээгдэхүүн, өндөр технологийн болон байгаль орчинд ээлтэй бүтээгдэхүүний эзлэх хувийг нэмэгдүүлэх.

Зах зээлийн хөгжлийн чиг хандлага

- Экспортын зах зээлийг төрөлжүүлэх, Вьетнам Улсын байр суурийг нэгтгэх, өргөжүүлэх, экспортын шинэ, боломжит зах зээлийг өргөжүүлэхэд амжилтыг гаргах;
- Олон улсын болон бүс нутгийн байгууллагуудад Вьетнам Улсын гүйцэтгэх үүрэг, статусыг тодруулах, экспортын зах зээлийг өргөтгөх эдийн засгийн дипломат үйл ажиллагаа, худалдааг дэмжих, агентлагуудын сүлжээг хөгжүүлэх;

⁶⁹ Law on Foreign Trade Management, AHTN 2017 Implementation, and recent developments in trade and customs KPMGT&C Q3/2017 Newsletter, September 2017,

<<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/tmf-vietnam-oct9-2017.pdf>> хандсан 2021.08.23

⁷⁰ <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/vn/pdf/publication/2021/Investing-in-Vietnam-Mar2021.pdf>

⁷¹ <http://chinphu.vn/portal/page/portal/English/strategies/strategiesdetails?categoryId=30&articleId=10051303>

- Экспортыг нэмэгдүүлэх, Вьетнамын чөлөөт худалдааны гэрээнд экспортын үр ашгийг дээшлүүлэхийн тулд гадаад зах зээлийг боломжийг нээх, тарифын хөнгөлөлтийг бүрэн ашиглах;
- Вьетнамын бүтээгдэхүүнийг гадаад зах зээлд борлуулах, сүлжээг зохион бүтээх, хөгжүүлэх;
- 2020 он гэхэд зах зээлийн бүтэц: Ази 46%, Европ 20%, Америк 25%, Далайн орнууд /Oceania/ 4%, Африк 5% хувь болгох.

Импортын бодлого

- Экспортын үйлдвэрлэлийн материал, түлшний үйлдвэрлэлийг дэмжиж, импортын өсөлт, дотоодын хэрэгцээг хангах, дэмжих үйлдвэрүүдийг хөгжүүлэх, импорт, экспортын хэмжээнээс давсан хэмжээг бууруулах зорилгоор импортыг хатуу хянах.
- Улсын нөөц, үйлдвэрлэлийн хэмжээ, түвшинтэй уялдуулан машин, тоног төхөөрөмж, өндөр технологийг импортлох; эрчим хүч, материал хэмнэх; дотоодын үйлдвэрлэл, ашиглалт үр дүн муутай, байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй материал, түлш ашигладаг үйлдвэрлэлийн салбарт импортыг тогтвортой хангах/импортоор орлуулах;
- Импортын зах зээлийг төрөлжүүлэх, Вьетнамын импорт экспортын хэмжээнээс давсан байгаа газарт худалдааны тэнцвэрийг хангаж, сайжруулах.

Импортыг хянах

- Вьетнамын бараа, бүтээгдэхүүн хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэх, дотоодын хэрэгцээнд зориулан бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжихийн сацуу үйлдвэрлэлийн бус салбарын хөрөнгө оруулалтыг багасгах, өрсөлдөхүйц давуу талтай бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, хөрөнгө оруулалтыг дэмжих;
- Дотоодын эрэлт хэрэгцээ, үйлдвэрлэлийн стандарт, олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлэх, худалдааны тэнцвэрийг зохих түвшинд хангах хангахад Засгийн газрын түвшинд худалдааны түншүүдтэй хэлэлцээ хийж, гэрээ байгуулах;
- Дотоод худалдааг дэмжих үйл ажиллагааг дэмжих, ингэхдээ машин, тоног төхөөрөмж, материал үйлдвэрлэгч болон тухайн бүтээгдэхүүн хэрэглэгчдийг хооронд нь холбох, төсвийн хөрөнгөөр бараа, бүтээгдэхүүн худалдан авахад дотоодод үйлдвэрлэсэн барааг нэмэгдүүлэх;
- Байгаль орчин, эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй чанаргүй барааны импортод хяналт тавих зорилгоор олон улсын өмнө хүлээсэн үүргийн дагуу барааны техникийн стандартыг батлах;
- Дэлхийн худалдааны байгууллага (ДХБ)-ын дүрэм, олон улсын үүрэг хариуцлагын дагуу импортын менежментийг чангатгах.

Засгийн газар гадаад худалдааны нэгдсэн удирдлагыг хэрэгжүүлнэ. ⁷² Үйлдвэр, худалдааны яам нь гадаад худалдааны удирдлагыг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газарт дэмжлэг үзүүлэх үүрэгтэй. Гадаад худалдааны үйл ажиллагааг удирдан зохион байгуулах, хөгжүүлэх, бүс нутгийн болон дэлхийн зах зээлийг хөгжүүлэх, эдийн засгийн интеграцчилах талаар баримтлах стратеги, төлөвлөгөө, бодлогыг хуульд заасны дагуу хэрэгжүүлнэ.

Сангийн яам нь экспорт, импортын татвар, хураамжийн талаар хууль эрх зүйн хэрэгжилтийг хангах үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэх бөгөөд холбогдох байгууллагуудтай уялдуулан боловсруулж, эрх бүхий байгууллагын хэрэгжилтэд хяналт тавих, гадаад худалдааны менежментийн талаар хууль тогтоомж, бодлогыг боловсруулахдаа холбогдох яам, агентлаг,

⁷² <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1437>

байгууллага, хувь хүмүүстэй хамтран ажиллах, гаалийн байгууллагад хяналт шалгалт хийх, гаалийн хуулийн дагуу экспорт, импортын статистикийг бүрдүүлэх зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.

Яам, агентлагууд үүрэг, эрх мэдлийнхээ хүрээнд гэрээ хэлэлцээр хийх, түншүүд хүлээсэн үүргээ биелүүлэхэд хяналт тавих, экспортод тулгарч буй саад бэрхшээлийг бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хариуцах, зохицуулах, гадаад худалдааг удирдах, үйл ажиллагааг хуулийн дагуу хөгжүүлэх, гадаад худалдааны үйл ажиллагаа, менежментийг удирдах үүргийг хүлээнэ.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

**ХАВСРАЛТ.МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДЭН ОРСОН ОЛОН
УЛСЫН ХУДАЛДААНЫ КОНВЕНЦ БОЛОН ХЭЛЭЛЦЭЭРҮҮД⁷³**

№	Нэр	Байгуулагдсан огноо	Батлагдсан огноо	Монгол Улсын элсэн орсон огноо
1	Далайд гарцгүй улсын дамжин өнгөрөх худалдааны тухай Нью-Йоркийн конвенц	7/8/1965	6/9/1967	5/11/1966
2	Олон улсын бараа худалдахад хөөн хэлэлцэх хугацааны тухай конвенц	6/14/1974	8/1/1988	4/14/1974
3	Гадаадын арбитрын шийдвэрийг хүлээн зөвшөөрөх, биелүүлэх тухай конвенц	6/10/1958	6/7/1959	10/24/1994
4	Бараа худалдах-худалдан авах олон улсын гэрээний тухай Венийн конвенц	4/11/1980	1/1/1988	12/31/1974
5	Олон талт худалдааны хэлэлцээний Уругвайн үе шатны үр дүнг тусгасан төгсгөлийн баримт бичиг	4/15/1994	1/1/1995	
6	Дэлхийн худалдааны байгууллага байгуулах тухай Марракешийн хэлэлцээр	4/15/1994	1/1/1995	12/5/1996
7	Тариф, худалдааны ерөнхий хэлэлцээр	10/30/1947	1/1/1948	12/5/1996
8	Эрчим хүчний гэрээ ба эрчим хүчний үр ашигтай байдал болон холбогдох байгаль орчны асуудлын протокол, Эрчим хүчний хэлэлцээрийн худалдаатай холбоотой зүйлд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт	4/16/1998	4/16/1998	7/21/1997
9	Засгийн газар хоорондын байгууллага болох Олон улсын худалдааны мэдээлэл, хамтын ажиллагааны агентлаг байгуулах гэрээ	12/9/2002	6/26/1905	1/5/2005
10	Дэлхийн худалдааны байгууллага байгуулах тухай Марракешийн хэлэлцээрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай протокол /Худалдааг хөнгөвчлөх хэлэлцээр/	11/27/2014	2/22/2017	11/23/2016
11	Монгол улс ба БНСУ-ын хооронд иргэний болон худалдааны асуудлаар харилцан эрх зүйн туслалцаа үзүүлэх гэрээ	3/31/1999	1/27/2000	
12	Сүлжмэл, нэхмэл эдлэл болон оёмол бүтээгдэхүүний тухай хэлэлцээр			12/31/1997
13	Монгол Улсын Засгийн газар, Вьетнам Улсын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	12/13/1999		
14	Монгол Улсын Засгийн газар, БНКуба улсын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	12/7/1960		
15	Худалдаа, хөрөнгө оруулалтын харилцааг хөгжүүлэх талаар Монгол улсын Засгийн газар болон АНУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр /TIFA	7/15/2004		
16	Олон улсын худалдаа, хөрөнгө оруулалтын асуудлаар ил тод байдлыг хангах тухай Монгол Улс, АНУ хоорондын хэлэлцээр	9/24/2013		
17	Монгол улс, Унгар улсын эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр	1/25/2016		
18	Ази, Номхон далайн худалдааны хэлэлцээр	07/1975	2005	9/29/2020

⁷³ Монгол Улсын гадаад худалдааны мэдээллийн сан,
<<http://www.mongoliatradeportal.com/index.php?r=site/display&id=191>> хандсан 2021.10.18

Монгол Улсаас гадаад улсуудтай байгуулсан хоёр талт худалдааны хэлэлцээрүүд

	Худалдааны хэлэлцээрийн нэр	Батлагдсан огноо
1	Хоёр талын эдийн засгийн гадаад харилцааны тухай Монгол Улс, БНАвстри улс хоорондын хэлэлцээр	12/25/1992
2	Монгол Улс, БНАвстри Улсын Засгийн газар хоорондын санхүүгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээр	6/10/2016
3	Худалдааны харилцааны тухай БНМАУ-ын Засгийн газар, АНУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	1/23/1991
4	Олон улсын худалдаа, хөрөнгө оруулалтын асуудлаар ил тод байдлыг хангах тухай Монгол Улс, АНУ хоорондын хэлэлцээр	9/24/2013
5	Монгол Улсын Засгийн газар, Балбын Вант Улсын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	1/29/1992
6	Монгол Улсын Засгийн газар, БНБеларусь Улсын Засгийн газар хоорондын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр	1/24/1992
7	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай БНМАУ-ын Засгийн газар, БНБолгар Ард Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	5/1/1991
8	Монгол Улс, ХБНГУ-ын Засгийн газар хоорондын санхүүгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр	11/16/1994
9	Санхүүгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улс, ХБНГУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	9/21/1998
10	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, БНКазахстан Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	10/27/1992
11	Монгол Улсын Засгийн газар, БНКаз Улсын Засгийн газар хоорондын 1993 оны худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр	10/27/1992
12	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, БНКири Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	7/10/1993
13	Худалдаа-эдийн засаг, шинжлэх ухаан-техник, соёлын хамтын ажиллагааны тухай Монгол-Киргизийн Засгийн газар хоорондын комисс байгуулах тухай болон түүнийг үүргийн тухай 1993 оны 7 дугаар сарын 10-ны өдрийн Монгол Улсын Засгийн газар, БНКири У-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай протокол	2012
14	Монгол Улсын Засгийн газар, БНКуба Улсын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	11/9/2001
15	Монгол Улсын Засгийн газар, Кувейт Улсын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	7/30/2007
16	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны Монгол-Оросын Засгийн газар хоорондын комисс байгуулах тухай БНМАУ-ын Засгийн газар, ЗСБНХУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	2/12/1991
17	Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, ОХУ-ын Засгийн газар хоорондын протокол	2/19/1997
18	1998 оны худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, ОХУ-ын Засгийн газар хоорондын протокол	3/21/1998
19	Худалдаа, эдийн засгийн салбарын хамтын ажиллагааны Засгийн газар хоорондын 2002 оны протокол	3/25/2002
20	Хүнсний улаан буудай нийлүүлэх тухай Монгол Улсын Засгийн газар, ОХУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	5/26/2004
21	Монгол-Оросын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг 2011-2015 онд хөгжүүлэх хөтөлбөр	12/14/2010
22	Худалдаа, төлбөрийн тухай БНМАУ-ын Засгийн газар, Румын Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	4/5/1991
23	Худалдааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, БНАСАУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	12/21/2004
24	Худалдааны далайн тээврийн асуудлын тухай Монгол Улс, БНАСАУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	7/20/2007
25	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, БНТажикистан улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	3/27/2009

26	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улсын Засгийн газар, БНУзбекистан улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	11/5/1993
27	Монгол Улсын Засгийн газар, Украин Улсын Засгийн газар хоорондын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр	5/19/1992
28	Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны Монгол, Украины Засгийн газар хоорондын комисс байгуулах тухай 1992 оны 11 дүгээр сарын 05-ны өдрийн Монгол Улсын Засгийн газар, Украин Улсын Засгийн газар хоорондын протоколоор батлагдсан худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны Монгол-Украины Засгийн газар хоорондын комиссын журамд өөрчлөлт оруулах тухай протокол	6/26/2011
30	Санхүүгийн хамтын ажиллагааны ерөнхий хөтөлбөрийн тухай Монгол улс, Унгар улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	1/25/2016
31	Монгол Улсын Засгийн газар, БНХАУ-ын Засгийн газар хоорондын эдийн засгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр	5/9/1992
32	Монгол Улсын Засгийн газар, БНХАУ-ын Засгийн газар хоорондын экспорт, импортын барааны чанарыг баталгаажуулах, харилцан зөвшөөрөх талаар хамтран ажиллах тухай хэлэлцээр	4/29/1994
33	Монгол Улс, БНХАУ-ын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр	6/19/2008
34	Төмөр замын тээврийн хяналтын тоног төхөөрөмж Ыолон контэйнерийн хяналтын тоног төхөөрөмж нийлүүлэх тухай БНХАУ-ын Засгийн газраас Монгол улсын Засгийн газарт илгээсэн засгийн газар хоорондын захидал	6/4/2013
35	Монгол улс, БНХАУ-ын худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх дунд хугацааны хөтөлбөр	8/21/2014
36	Монгол улсын Засгийн газрын зээлийн туслалцааны тухай Монгол улс, БНХАУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр	7/14/2016
37	Монгол Улсын Засгийн газар, БНЧехУ-ын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	12/11/1995
38	Монгол Улсын Засгийн газар, БНЭУ-ын Засгийн газар хоорондын Худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээр	9/16/1996
39	БНМАУ-ын Засгийн газар, Япон Улсын Засгийн газар хоорондын худалдааны хэлэлцээр	3/1/1990
40	БНМАУ, Япон улсын хооронд худалдааг зохицуулах тухай хэлэлцээр	3/1/1990
41	Монгол Улс, Европын эдийн засгийн хамтын нийгэмлэгийн худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааны хэлэлцээр	5/29/2007
42	2007-2010 оны хөтөлбөрийн тухай Монгол улс, Европын холбооны Харилцан ойлголцлын санамж бичиг	5/29/2007
43	Олон улсын худалдаа, хөрөнгө оруулалтын ил тод байдлын тухай Монгол улс, АНУ-ын хэлэлцээр	9/24/2013
44	Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр, Монгол Улс, Японы Эдийн засгийн түншлэлийн хэлэлцээр	7/8/1905
45	Худалдаа, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техникийн хамтын ажиллагааны Монгол улс, БНХАУ-ын Засгийн газар хоорондын комиссын 15 дахь уулзалт. Талууд “Монгол-Хятадын экспо”, бусад үзэсгэлэн, чуулганыг илүү олон зохион байгуулахаар тохиролцов. Хоёр улсын хөдөө аж ахуйн салбар дахь хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, Монгол улсаас БНХАУ руу хийх мах, махан бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхээр тохиролцов	9/17/2018
46	Худалдаа, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техникийн хамтын ажиллагааны Монгол Оросын Засгийн газар хоорондын комиссын 21 дэх удаагийн хуралдаанаар бүс нутгийн болон хил дамнасан хамтын ажиллагааны тухай Монгол улс, ОХУ-ын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийн төсөлд гарын үсэг зурав	2/26/2018
47	Хуурай боомтын тухай засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийг Монгол улсын Засгийн газрын өргөн барьснаар УИХ-ын чуулганаар баталсан	2/5/2016
48	Монгол Улс, Кувейт Улсын Засгийн газар хоорондын худалдаан хэлэлцээрт 2007 оны 7-р сарын 31-нд гарын үсэг зурж УИХ-аар 2008 оны 1-р сарын 29-нд соёрхон баталсан	1/29/2008

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Ц.Норовдондог, Г.Алтан-Оч, Д.Жигваагүнсэл, Р.Оргилмаа, Р.Нургүл, Ц.Элбэгзаяа “Худалдааны үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт, бусад орнуудын туршлага” СТ-18/204, УИХТГ, Судалгааны эмхтгэл №26
- Э.Анужин, Б.Долгормаа, С.Золжаргал, Р.Нургүл, Д.Халиун “Монгол Улсын гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад худалдааны нөхцөл байдлын талаарх тойм мэдээлэл” СТ-20/424, УИХТГ, Судалгааны эмхтгэл №32
- U.S. Code: Title 15. COMMERCE AND TRADE | U.S. Code | US Law | LII / Legal Information Institute (cornell.edu)
- The Code Of Commercial Companies, <https://www.global-regulation.com/translation/poland/2986292/law-of-15-september-2000%252c-the-code-of-commercial-companies.html>
- <https://www.statista.com/topics/5173/sunday-trading-ban-in-poland/>
- Regulation (EC) No. 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernised Customs Code) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?Uri=LEGISSUM%3Ado0001>
- Observatory of Economic Complexity, <https://oec.world/en/profile/country/pol>
- Doing business in Poland 2016, HSBC <https://www.business.hsbc.com.cn/-/media/library/markets/poland/pdf/poland-countryguide.pdf>
- <https://www.trade.gov/knowledge-product/poland-trade-barriers>
- The Strategy for Responsible Development for the period up to 2020 (including the perspective up to 2030) – SRD, https://www.gov.pl › SOR_2017_streszczenie_en
- The Polish Investment and Trade Agency, https://www.paih.gov.pl/about_us/paih
- http://icps.com.ua/assets/uploads/files/polands_trade_and_exports_promotion_1_.pdf polska export promotion portal, <https://www.trade.gov.pl/en/invest-in-poland/help-for-importers/supporting-institutions/1987,supporting-institutions.html>
- https://www.paih.gov.pl/why_poland/Polish_Investment_Zone, A guide to special economic zones in Poland, https://www.paih.gov.pl/files/?Id_plik=10800
- Law On Foreign Trade Management, <http://vbpl.vn/TW/Pages/vbpqen-toanvan.aspx?Itemid=11096>
- Law on Foreign Trade Management, AHTN 2017 Implementation, and recent developments in trade and customs KPMGT&C Q3/2017 Newsletter, September 2017, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/tnf-vietnam-oct9-2017.pdf>
- Observatory of Economic Complexity, <https://oec.world/en/profile/country/vnm>
- Law On Foreign Trade Management, <http://vbpl.vn/TW/Pages/vbpqen-toanvan.aspx?Itemid=11096>
- Law on Foreign Trade Management, AHTN 2017 Implementation, and recent developments in trade and customs KPMGT&C Q3/2017 Newsletter, September 2017
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2017/10/tnf-vietnam-oct9-2017.pdf>
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/vn/pdf/publication/2021/Investing-in-Vietnam-Mar2021.pdf>
- <http://chinhphu.vn/portal/page/portal/English/strategies/strategiesdetails?CategoryId=30&articleid=10051303>
- <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?Id=1437>
- <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?G=21d933d9-5053-400c-a1ca-83ffac6d19d9>
<https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/vn/pdf/publication/2021/Investing-in-Vietnam-Mar2021.pdf>
<https://www.aseanbriefing.com/news/special-economic-zones-in-asean-opportunities-for-us-investors/>